

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kristýna Kubálková

**Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné
obraný a krajní nouze**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva (22-KTP)

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): [31. 10. 2023]

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 114 938 znaků včetně mezer.

.....
diplomant/diplomantka

V Praze dne 31.10.2023

Obsah

ÚVOD	5
1 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST	6
1.1 TRESTNÝ ČIN A PROTIPRÁVNOST	6
1.2 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST OBECNĚ.....	7
1.2.1 Krajn $\acute{\text{e}}$ nouze	7
1.2.2 Nutn $\acute{\text{a}}$ obrana	7
1.2.3 Svolen $\acute{\text{ı}}$ poškozen $\acute{\text{e}}$ ho	8
1.2.4 P $\acute{\text{r}}$ ípustn $\acute{\text{e}}$ riziko	9
1.2.5 Opr $\acute{\text{a}}$ v $\acute{\text{n}}$ en $\acute{\text{e}}$ použit $\acute{\text{ı}}$ zbran $\acute{\text{e}}$	9
2 NUTN$\acute{\text{A}}$ OBRANA	11
2.1 POJEM A ÚČEL VE SPOLEČNOSTI	11
2.2 SUBJEKT	11
2.3 ÚTOK	12
2.3.1 Vyprovokovan $\acute{\text{y}}$ útok	13
2.3.2 Dovolenn $\acute{\text{y}}$, nařizen $\acute{\text{y}}$ úkon	14
2.3.3 Domn $\acute{\text{e}}$ l $\acute{\text{y}}$ útok	15
2.3.4 Rvačka	16
2.4 P $\acute{\text{R}}$ ÍMO HROZÍCÍ, TRVAJÍCÍ ÚTOK	17
2.4.1 P $\acute{\text{r}}$ ímo hrozící útok	17
2.4.2 Trvající útok	18
2.5 Z $\acute{\text{A}}$ JEM CHRÁNĚN $\acute{\text{Y}}$ TRESTNÍM ZÁKONÍKEM.....	20
2.6 ZCELA ZJEVN $\acute{\text{A}}$ NEP $\acute{\text{R}}$ ÍMĚŘENOST KE ZPŮSOBU ÚTOKU.....	21
2.7 P $\acute{\text{R}}$ EKROČEN $\acute{\text{ı}}$ MEZÍ NUTNÉ OBRANY	22
2.7.1 Exces intenzivní	23
2.7.2 Exces extenzivní	27
2.7.3 Automatické obranné systémy	29
3 KRAJN$\acute{\text{I}}$ NOUZE	32
3.1 POJEM A ÚČEL VE SPOLEČNOSTI	32
3.2 SUBJEKT	32
3.3 NEBEZPEČÍ P $\acute{\text{R}}$ ÍMO HROZÍCÍ	35
3.3.1 Nebezpečí	35

3.3.2	Přímo hrozící	36
3.3.3	Domnělé nebezpečí – putativní krajní nouze	36
3.4	ZÁJEM CHRÁNĚNÝ TRESTNÍM ZÁKONÍKEM.....	37
3.5	PODMÍNKA SUBSIDIARITY	37
3.6	PODMÍNKA PROPORCIONALITY	39
3.7	POVINNOST NEBEZPEČÍ SNÁŠET	40
3.8	PŘEKROČENÍ MEZÍ KRAJNÍ NOUZE.....	41
3.8.1	Exces intenzivní	42
3.8.2	Exces extenzivní	43
3.8.3	Vybočení z požadavku subsidiarity	44
3.8.4	Jednající měl povinnost nebezpečí snášet	44
4	NÁSLEDKY PŘEKROČENÍ MEZÍ KRAJNÍ NOUZE A NUTNÉ OBRANY	46
4.1	POLEHČUJÍCÍ OKOLNOST	47
4.2	MIMOŘÁDNÉ SNÍŽENÍ TRESTU	49
4.3	UPUŠTĚNÍ OD POTRESTÁNÍ	49
4.4	PRIVILEGOVANÉ SKUTKOVÉ PODSTATY	50
	ZÁVĚR	52
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
	ABSTRAKT.....	58
	ABSTRACT.....	59

Úvod

Krajní nouze a nutná obrana představují klíčové právní instituty, které formují rámec pro ochranu života, zdraví, majetku a dalších významných zájmů jednotlivců i společnosti jako celku. Tato právní ustanovení zaručují právo jednotlivce na zákonnou obranu, nebo odvrácení nebezpečí takového zájmu.

Krajní nouze a nutná obrana nejsou omezeny jen na dramatické scény, jaké můžeme sledovat ve filmech nebo televizních zprávách. Jsou to právní instituty, které mohou být klíčové v každodenním životě, kdykoli se ocitneme v situaci, kdy se musíme rychle, často během pár vteřin, rozhodnout, jak zareagujeme na ohrožení našich, případně jiných zájmů. Po cestě z práce na nás může vyběhnout rozzuřený rotvajler, můžeme jet okolo nehody nebo požáru, kde jedinou možností při odvrácení nebezpečí je poškození jiných chráněných zájmů. Můžeme vidět psa trpícího v rozpáleném autě. Máme u sebe střelnou zbraň, ale útočník má jen malý nožík. Právě v těchto situacích znalost a porozumění pojmu krajní nouze a nutná obrana mohou být klíčové pro naše další jednání a následnou zodpovědnost.

Je zřejmé, že hranice mezi dovoleným jednáním a trestným činem může být tenká a často bude záviset na okolnostech situace a naší schopnosti jejího rychlého posouzení. Tato diplomová práce se pokusí poskytnout jasné vodítko pro lepší porozumění těmto institutům a jejich aplikaci v praxi.

V této práci detailně rozeberu a analyzuji pojmy krajní nouze a nutné obrany v kontextu českého trestního práva, budu se zabývat nejen samotnými právními ustanoveními, ale také konkrétními situacemi, kdy mohou být uplatněna. Dále budu zkoumat následky, které mohou vzniknout v případě jejich porušení, nebo překročení jejich mezí.

1 Okolnosti vylučující protiprávnost

1.1 Trestný čin a protiprávnost

Trestní zákoník v § 13 stanoví, že trestným činem se rozumí protiprávní čin, který zákon označuje za trestný a vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.¹ Z toho můžeme dovodit, že aby se mohlo jednat o trestný čin, je zapotřebí splnit dvě podmínky, bez nichž není možné uplatnit trestní odpovědnost ani trestní sankci.

Za prvé je nutné, aby tento čin byl zákonem označen za trestný a jednání jím bylo popsáno. Tato podmínka je tedy zcela ve shodě s článkem 39 Listiny základních práv a svobod, který stanovuje, že to, jaké jednání je trestným činem a jakou sankci lze za jeho spáchání uložit, může stanovit pouze zákon.² I když se dopustíme jednání, jež je zákonem označeno jako trestný čin, stále to nemusí znamenat, že se dopouštíme trestného činu. Je zapotřebí splnění ještě druhé podmínky, již je protiprávnost.

Protiprávnost jednání je třeba chápat z hlediska právního řádu celkově, nikoli jen z pohledu trestního zákoníku (např. nedovolené jednání stanovené normami správního práva) a také jako jednání nebezpečné a škodlivé pro celou společnost.

Některá jednání, ačkoli mohou formálně naplňovat některou ze skutkových podstat trestného činu, nejsou společensky škodlivá, ba naopak, mohou být dokonce příznivá až žádoucí.³

Tyto případy jsou definovány § 28–32 trestního zákoníku, který výslovně stanovuje, že jednání za těchto okolností vylučuje protiprávnost činu. Zbavuje je tedy jedné ze zásadních podmínek pro uplatnění trestní odpovědnosti a nebude se jednat o trestný čin od samého počátku. To, že o trestný čin nejde a nikdy ani nešlo, tyto okolnosti odlišuje od důvodů zániku trestní odpovědnosti, kde trestní odpovědnost nastává a zaniká teprve později z důvodů v zákoně uvedených.⁴

¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 13.

² Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, Čl. 39

³ KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva: trestní právo hmotné. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3, s. 360

⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-395-7, s. 63

1.2 Okolnosti vylučující protiprávnost obecně

1.2.1 Krajiní nouze

Tato práce se bude v následujících kapitolách věnovat krajiní nouzi detailně, proto je na tomto místě vhodné zmínit její typické základní znaky a rozdíly zejména oproti nutné obraně.

Obecně lze říci, že krajiní nouze vylučuje protiprávnost činu, který byl spáchán při odvracení nebezpečí hrozící poruchy některého zájmu chráněného trestním zákoníkem. Jedná se o jakékoli nebezpečí, jehož příčiny mohou být libovolné a různorodé⁵, na rozdíl od nutné obrany, kde se odvrací pouze útok člověka jakožto fyzické osoby.

Institut krajiní nouze je úzce spjat s poměrem následku, který hrozil, a následku, který pak skutečně nastal, tedy s takzvanou proporcionalitou následků.⁶ Meze krajiní nouze budou dodrženy, pokud čin odvracející nebezpečí nezpůsobí škodu zřejmě stejně velkou, která hrozila, nebo ještě větší.

Další podstatnou podmínkou pro beztrestnost jednání v krajiní nouzi je podmínka subsidiarity, jež je vyjádřena tím, že toto nebezpečí nebylo možné za daných okolností odvrátit jinak. Jednání v krajiní nouzi se často dotýká zájmů třetích osob, které se vznikem nebezpečí nemají nic společného, a je-li tedy možnost odvrátit nebezpečí, aniž by jejich zájmy byly dotčeny, je tomuto způsobu třeba dát přednost. Pokud lze v dané situaci najít způsob, který nezpůsobí vůbec žádný následek (například útěk od vzteklého psa namísto jeho zastřelení), je nutné se k němu uchýlit.

1.2.2 Nutná obrana

Nutná obrana je privilegovaným a speciálním případem krajiní nouze, přičemž toto privilegium spočívá v tom, že není podmíněna splněním podmínek proporcionality (následek, který obránce způsobil, může být v tomto případě závažnější než ten, který původně hrozil), ani subsidiarity (obránce nemá povinnost se útoku vyhnout, například útekem, schováním se apod).

Je tomu tak zejména proto, že nutná obrana předpokládá osobu útočnicka, jenž svým jednáním nebezpečí vyvolal, a ten by také měl nést rizika z toho vyplývající.⁷

⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0, s. 225.

⁶ KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajiní nouze. Bulletin advokacie, 1998, roč. 5, č. 10, s. 49–55.

⁷ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 661.

Samozřejmě ani v nutné obraně není útočník ponechán na úplné libovůli obránce a ta má své limity (obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená a smí směřovat jen proti přímo hrozícímu, nebo trvajícím útok). Těmto limitům, jakož i dalším podmínkám se budu detailněji věnovat v kapitole Nutná obrana.

1.2.3 Svolení poškozeného

O trestný čin nepůjde, pokud ten, jehož zájmy jsou činem dotčeny, dal s takovým jednáním souhlas. Smyslem tohoto institutu je nechat na uvážení každého, zda dá, či nedá svolení někomu jinému zasáhnout do svých vlastních práv, o kterých může sám rozhodovat. Je zde ovšem několik podmínek.

V první řadě se musí jednat o ty zájmy, o nichž může poškozený svobodně, bez omezení a oprávněně rozhodovat a zároveň se nedotknout práv jiných osob nebo celospolečenských zájmů. Nebude tedy možné udělit souhlas například s poškozováním životního prostředí nebo poškozením majetku třetí osoby.

Dalšími zájmy, k jejichž porušení nelze souhlas udělit, jsou život a zdraví (s výjimkou lékařských zákroků). Pokud například pachatel poškozeného, byť po dohodě, usmrtí, bude jeho jednání naplňovat znaky trestného činu vraždy.

Nejtypičtějšími případy, kde se institut svolení poškozeného uplatní, budou majetkové trestné činy, ale také např. porušení autorského práva, porušení práv k ochranné známce apod.⁸ Jako příklad lze uvést ženu, která požádá kolemjdoucího muže, aby jí pomohl rozbít okénko u jejího zamčeného automobilu, ve kterém má klíče.

Souhlas musí být dán dopředu, nejpozději současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný. Po dokonání trestného činu není svolení zpravidla možné, ačkoli i zde existuje výjimka. Pachatel bude beztrestný v případě, mohl-li vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům důvodně předpokládat, že by poškozený tento souhlas udělil.

Souhlas musí být vyjádřen dobrovolně (poškozený k němu nesmí být donucen), určitě, vážně a srozumitelně.

Zákon formu souhlasu nestanoví, může tedy být ústní, písemný (např. podpisem smlouvy), ale i konkludentní (např. kývnutím hlavy).

⁸ KUCHTA, Josef. K některých aktuálním a nadčasovým problémům okolností vylučujících protiprávnost v čs. trestním právu. In: FRYŠTÁK, Marek, Jan PROVAZNÍK a Jiří VALDHANS. (eds). Dny práva 2015 – Days of law 2015. Brno: Masarykova Univerzita, 2016, s. 166–174.

1.2.4 Přípustné riziko

Aby bylo možné ve společnosti dosáhnout vědeckotechnického pokroku (například při zavádění nové technologie, nových léčebných postupů apod.), je někdy potřeba jindy chráněné zájmy vystavit určitému nebezpečí. Toto dovolené riziko spočívá v tom, že zbavuje protiprávnosti společensky prospěšnou činnost, kterou někdo ohroží zájmy chráněné trestním zákonem.

O trestný čin se nebude jednat v případě, kdy je tato společensky prospěšná činnost vykonávána v rámci povolání, zaměstnání nebo funkce, výsledku nelze dosáhnout jinak (podmínka subsidiarity) a výsledek této činnosti bude odpovídat míře rizika. Jednání musí být také v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měla osoba v době svého rozhodování.

Naopak tato činnost nesmí ohrozit zdraví nebo život člověka, pokud k tomu nedal souhlas v souladu s jinými právními předpisy a nesmí zřejmě odporovat požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičít dobrým mravům.

1.2.5 Oprávněné použití zbraně

Posledním institutem vylučujícím protiprávnost je oprávněné použití zbraně. Toto ustanovení má blankytní charakter, jelikož dále odkazuje na jiné předpisy, které důvody a rozsah použití zbraní dále specifikují.

Co se definice zbraně týče, ta je určena v těchto jednotlivých zákonech. Tak například v zákoně o Policii České republiky se zbraní rozumí zbraň střelná včetně střeliva a doplňků zbraně, zbraň bodná a sečná, výbušnina, speciální výbušný předmět, průlomový pyrotechnický prostředek a speciální náloživo⁹. V zákoně o ozbrojených silách České republiky se vojenskou zbraní rozumí vojenská střelná zbraň a vojenská zbraň bodná nebo sečná.¹⁰

Jako příklad uvádím použití zbraně podle zákona o Policii České republiky. Policista může použít zbraň jen ve vyjmenovaných případech, specifikovaných v § 56, například aby zamezil útěku nebezpečného pachatele, jehož nemůže jiným způsobem zadržet, jestliže se nebezpečný pachatel, proti němuž zakročuje, na jeho výzvu nevzdá nebo se zdráhá opustit svůj úkryt, nelze-li jinak zadržet dopravní prostředek, jehož řidič bezohlednou jízdou vážně ohrožuje život nebo zdraví osob a další.

V dalších odstavcích zákon specifikuje další podmínky, za kterých je policista oprávněn zbraň použít. Až na výjimky je policista oprávněn zbraň použít jen v případě, že by donucovací prostředky byly zřejmě neúčinné. Je povinen vyzvat osobu, proti které zakročuje, aby upustila od

⁹ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 56.

¹⁰ Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, § 42 odst. 2.

protiprávního jednání s výstrahou, že bude použito zbraně, a samozřejmě je dále povinen dbát opatrnosti, zejména neohrozit život jiných osob a co nejvíce šetřit život osoby, proti níž zákrok směřuje.

2 Nutná obrana

2.1 Pojem a účel ve společnosti

Institut nutné obrany má v našem právním řádu důležitý význam, neboť umožňuje obránci svépomocí chránit své zájmy, celospolečenské hodnoty, ale i zájmy třetích osob ve chvílích, kdy orgány veřejné moci (zejména policie) nedokážou poskytnout dostatečnou ochranu včas, nebo selhávají.

Tuto obranu umožňuje tím, že obráncovo jednání schvaluje, nepovažuje jej za společensky škodlivé, a i kdyby naplňovalo skutkovou podstatu některého z trestných činů, zbavuje jej protiprávnosti.

Pro ustanovení nutné obrany je typické, že riziko vyvolané útokem by měl nést především útočník¹¹, a proto obránci dovoluje mnohem intenzivnější obranu, než kterou je veden primární útok, a nenařizuje obránci, aby se nejdříve pokusil útoku vyhnout. To vše slouží mimo jiné k posílení vůle občanů bránit se proti útokům na zájmy chráněné trestním zákoníkem, jako jsou život, zdraví, ale i jejich majetkové zájmy, a zároveň je motivovat k pomoci jiným osobám, aniž by byli vystaveni strachu z vlastního stíhání.

Trestní zákoník ve svém § 29 odstavci prvním definuje, že jednáním v nutné obraně bude situace, kdy někdo odvrací útok na zájem chráněný trestním zákoníkem, který přímo hrozí, nebo trvá. V dalším odstavci mu však stanovuje hranici, a sice že jednání obránce nesmí být zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku.

Zákon bližší definici pojmů, jako jsou například útok, zcela zjevná nepřiměřenost nebo způsob útoku neobsahuje, proto je potřeba se k jejich pochopení obrátit na odbornou literaturu a zjistit, jak je vykládá judikatura. Vysvětlením těchto pojmů, včetně demonstrace na jednotlivých případech, se budu zabývat v následujících odstavcích.

2.2 Subjekt

K nutné obraně je oprávněn zásadně každý, kdo se snaží odvrátit útok na chráněný zájem trestním zákonem. To zahrnuje nejen osoby, které jsou útokem přímo ohroženy, ale i ty, které se zastanou jiných, proti nimž je útok směřován. To platí bez ohledu na to, zda se napadená osoba sama brání, či nikoli, nebo dokonce i v situaci, kdy taková obrana probíhá proti její vůli (například

¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 Tdo 272/2006.

žena napadená manželem).¹² V takovém případě mluvíme o pomoci v nutné obraně. K pomoci v nutné obraně uvádím rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z roku 1969:

V tomto případě Nejvyšší soud zrušil rozsudek okresního soudu, který obviněného uznal vinným trestným činem ublížení na zdraví.

Obránce se snažil zabránit případnému konfliktu, když viděl poškozeného, známého svými sklony k agresivnímu chování, jak se hádá a snaží se vytlačit z místnosti jeho známého. Když ho vyzval, ať svého jednání zanechá, poškozený ho chytl pod krkem a obránce v obavě z dalšího fyzického napadení udeřil poškozeného několikrát do obličeje, čímž mu způsobil zranění spočívající v tržné ráně v dolním víčku oka.

Okresní soud vytkl obviněnému, že se do sporu vmísil, protože znal-li povahu poškozeného, mohl jistě předpokládat, že bude on sám rovněž ohrožen útokem. Z toho pak usoudil, že důvody nutné obrany nejsou dány.

Nejvyšší soud rozsudek zrušil, přikázal okresnímu soudu nové projednání a připomněl, že k nutné obraně je oprávněn i ten, kdo odvrací útok směřující proti jiné osobě, a obviněný měl tedy důvod se do sporu vmísit.¹³

Kdo ale k nutné obraně oprávněn není, je primární útočník bránící se útoku obránce. Jelikož jednání v nutné obraně smí směřovat pouze proti útoku protiprávnímu, proti nutné obraně, jakožto dovolenému jednání, nemůže být nutná obrana přípustná. To platí však jen do chvíle, kdy se obránce omezí pouze na odvrácení útoku a nepodnikne další útočné činy. V případě, že se obránce pustí do vzájemného konfliktu s útočníkem, nebude se již jednat o odvrácení útoku v nutné obraně, ale o vypořádání se s útočníkem.¹⁴

2.3 Útok

Nutná obrana je jednání, kterým někdo odvrací útok na zájem chráněný trestním zákonem. Jelikož existence útoku je jedním ze základních předpokladů pro jednání v nutné obraně, je nezbytné tento pojem dostatečně objasnit. Zákon samotný blíže útok nespecifikuje, proto se pro jeho definici obracím do komentáře trestního zákoníku. Autoři v něm definují útok jako jednání člověka, spočívající v konání nebo i opomenutí, ohrožující zájem chráněný trestním zákonem, které je protiprávní.¹⁵

¹² KUCHTA, Josef. Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 1969, č. j. 7 Tz 67/69.

¹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 1. 1967, sp. zn. 4 Tz 101/66.

¹⁵ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 663.

V první řadě je důležité, že útočník musí být člověk, tedy fyzická osoba, nikoli zvíře. Útok zvířete, proti kterému by nutná obrana byla možná, přichází nicméně v úvahu ve chvíli, kdy je takové zvíře člověkem poštváno, protože se považuje za živou zbraň v ruce člověka.

Jednání bude zpravidla spočívat v aktivním chování útočníka (např. zaútočení nožem, krádež peněženky), ale může se taktéž jednat o jeho nekonání, tedy neučinění nějakého úkonu (např. neopuštění obydlí, kde se útočník zdržuje neoprávněně).

Důležité je rovněž zdůraznit, že jednání musí být protiprávní a nedovolené, nikoli trestné. Pokud by útok musel naplňovat znaky trestného činu, nebyla by nutná obrana možná například proti osobě nepřičetné, která se právě díky své nepřičetnosti nedopouští trestného činu, nebo proti drobnějším útokům na fyzickou integritu obránce, která nenaplňuje skutkovou podstatu trestného činu ublížení na zdraví.

Pojem útok nelze zaměňovat s pojmem napadení, které se vyznačuje násilným jednáním útočníka a je třeba ho chápat širěji. Jelikož útok může směřovat na jakýkoli zájem chráněný trestním zákoníkem, tedy i například proti majetku nebo svobodě, bude za útok považováno i jednání nenásilné, nespočívající ve formě přímého fyzického útoku (např. zloděj nepozorovaně sáhne do kapsy poškozeného, čímž dochází k útoku na jeho majetek).¹⁶

2.3.1 Vyprovokovaný útok

Bránit se lze i proti útoku, který napadená osoba sama zavinila, ať už z nedbalosti, nebo úmyslně, a to včetně vyprovokovanému útoku. Pokud byl však útok vyprovokován za účelem způsobit útočníkovi beztrestně újmu za využití institutu nutné obrany, bude se jednat o vlastní plánovaný útok, nikoli o nutnou obranu.¹⁷ Takový útok, který byl vyprovokován za účelem útoku vlastního, uvádím na incidentu z roku 2017.¹⁸

Krajský soud uznal vinným trestným činem vraždy ve stadiu pokusu muže, který sedmnácti bodnými ranami způsobil poškozenému zranění tak rozsáhlá, jež bybez včasné lékařské péče vedla k jeho smrti.

K incidentu došlo před restaurací, kde útočník s dalšími osobami začali poškozeného verbálně napadat a snažili se vyprovokovat konflikt. Když se přiblížili k poškozenému, ten na dvě z těchto osob provedl výpad, že se sesunuly k zemi. Třetí, který již dříve verbální výpady doprovodil vytažením nože, se v tuto chvíli dostal do kontaktu s poškozeným a otevíracím nožem

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 663, marg. č. 2.

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 667.

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2020, sp. zn. 3 Tdo 831/2020-1037.

s čepelí o délce 10 cm mu zasadil sedmáct bodných a bodnořezných ran do oblasti hrudníku, břicha, ramene a stehna. Útočnickova obhajoba byla postavena na nutné obraně, konkrétně na tom, že jednání představovalo pomoc v nutné obraně, a to jeho dvěma známým, které poškozený „odrovnal“, a i samotnému útočnickovi zasadil první ránu.

Kromě toho, že krajský soud tuto obhajobu odmítl z důvodu, že nutná obrana není možná proti nutné obraně (útočník celý konflikt inicioval), tak také z důvodu, že i kdyby šlo o nutnou obranu, ta by byla stejně zcela zjevně nepřiměřená. Dále konstatoval:

„V tomto konkrétním případě by bylo naprosto proti smyslu institutu nutné obrany, aby obžalovaný, který společně se svými kumpány vyprovokoval útok poškozeného na svou osobu, se pak dovolával nutné obrany, jež by ho ochránila před trestní odpovědností za jednání tak závažné a společensky škodlivé, jakým mnohonásobné bodnutí nožem neozbrojeného poškozeného bezesporu je.“¹⁹

Odvolací soud poté závěr krajského soudu potvrdil s tím, že je naprosto zřejmé, že vyvolaná reakce poškozeného, tedy jeho útok, byl zjevně současný plánovaného vlastního útoku obžalovaného, a proto nemůže jít o nutnou obranu jeho, ani žádné jiné osoby na jeho straně.²⁰

2.3.2 Dovolený, nařízený úkon

Jelikož útok musí být protiprávní, nebude nutná obrana přípustná proti činu dovolenému, ba dokonce nařízenému.

Dovoleným činem může být jednání v nutné obraně a krajní nouzi (například zloděj se nemůže uchýlit k jednání v nutné obraně, pokud se obránce brání jeho protiprávnímu činu), nebo jednání, kterým někdo vykonával své právo (například vykázání osoby z vlastního domu).²¹

Dále se bude typicky jednat o úkony úředních osob, jelikož jde o výkon práva nebo povinnosti podle právního předpisu.²² Nutná obrana bude proti činu úřední osoby možná jen tehdy, pokud tento výkon práva nebo povinnosti buďto vůbec nespadá do její pravomoci, nebo ji značně překračuje (může jít například o policistu, který proti osobě použije nepřiměřeně hrubé násilí, které daná situace nevyžaduje).²³ V tu chvíli tato osoba ztrácí svoji ochranu úřední osoby a nutná obrana

¹⁹ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 18. 12. 2019, sp. zn. 1 T 26/2018.

²⁰ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 4. 2020, sp. zn. 7 To 30/2020.

²¹ Úřad vlády: Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, č. 40/2009 Dz.

²² ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 666.

²³ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 10.

bude přípustná. Pokud by došlo k překročení mezí nutné obrany, například zranění policisty, nebude se považovat za trestný čin násilí proti úřední osobě, ale jako čin proti zdraví.²⁴

Jestli ale úřední osoba postupuje dle předpisů (např. nařízená domovní prohlídka nebo překonání odporu během oprávněného služebního zákroku), vykonává svá práva a povinnosti, a proto není nutná obrana přípustná.²⁵

2.3.3 Domnělý útok

Skutečnost, kdy se obránce mylně domnívá, že odvrací útok na zájem chráněný trestním zákonem, ačkoli zde fakticky žádný útok není, nazýváme putativní nutná obrana.

Trestní zákoník v ustanovení o skutkovém omylu stanovuje, že „kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti“²⁶. Obránce tedy jednal ve skutkovém omylu pozitivním, který vylučuje úmyslné zavinění i zavinění z vědomé nedbalosti (obránce nevěděl, že se nejedná o skutečný útok).²⁷

V případě omylu bude třeba zjistit, zda si v konkrétní situaci a vzhledem k osobním poměrům dotyčný měl, nebo mohl být vědom, že k žádnému útoku nedochází. V takovém případě by se zodpovídal za trestný čin ve formě nevědomé nedbalosti. Teprve ve chvíli, kdy se prokáže, že ani za náležité opatrnosti nemohl obránce tušit, že se dopouští protiprávního činu, nebude odpovědný ani za tento nedbalostní čin.

V praxi může být posuzování, zda obránce mohl, či nemohl tušit, že se za maskou schovává známý, který ho chce žertem vyděsit, nebo že osoba, která v noci vnikla na jeho pozemek, chce jen požádat o pomoc, mnohdy problematické. Je však nezbytné, aby se vždy vycházelo ze subjektivního vnímání obránce v konkrétní situaci, nikoli soudce, policisty nebo jakékoli jiné osoby, která hodnotí situaci zpětně. Jako příklad putativní obrany s důrazem na subjektivní pohled obránce uvádím náleží Ústavního soudu, kterým zrušil rozsudky Nejvyššího, vrchního a krajského soudu z důvodu porušení práva na spravedlivý proces a presumpci nevinny.

Stěžovatel byl uznán vinným trestným činem vraždy ve stadiu pokusu poté, co vystřelil přes neprůhledné vstupní dveře, kde se nacházeli příslušníci Útvaru rychlého nasazení Policie

²⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79.

²⁵ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 669.

²⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 18, odst. 4.

²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2005, sp. zn. 8 Tdo 573/2005.

České republiky („URNA“), kteří se za účelem nařízené domovní prohlídky snažili dostat do domu stěžovatele, a to za pomoci beranidla, jímž naráželi do vstupních dveří.

Stěžovatel v žádném trestním řízení nevystupoval jako obviněný, ba ani podezřelý a při domovní prohlídce u něj nebyly nalezeny žádné věci důležité pro trestní řízení. Přesto soudy naznačily, že si mohl být vědom, že se jedná o zasahující policisty, a obranu také považovaly za předčasnou. Stěžovatel podle nich měl vyčkat, až budou dveře vylomeny, a teprve poté přistoupit k obraně.

Ústavní soud ve svém nálezu zdůraznil, že při posuzování nutné obrany je třeba vycházet z představy toho, kdo k obraně přistupuje. V tomto případě tedy soudy neměly jednání stěžovatele posuzovat pohledem elitních policistů, na které si dovolil vystřelit cizinec, ani svým pohledem nezúčastněného pozorovatele. Měly vidět muže, jehož nad ránem vzbudilo násilné dobývání se do jeho domu, kde kromě něj byla i jeho manželka a tři nezletilé děti, a jenž si nemohl myslet nic jiného, než že se jedná o zloděje, kteří budou útočit na jejich majetek a případně i život.²⁸

Další případ omylu může nastat v situaci, kdy útok sice existuje, nicméně díky nezpůsobilému předmětu (např. atrapa zbraně) není jednání útočnicka způsobilé dosáhnout zamýšleného následku. Za těchto okolností se budou meze zcela zjevné nepřiměřenosti odvíjet od vědomí obránce, zda jde o atrapu. Pokud by si obránce nebyl vědom, že má pachatel pouze falešnou pistoli nezpůsobilou docílit například vraždy, bude se jeho obrana posuzovat jako domnělá, tzv. putativní obrana.

Obránce si však může být vědom, že zbraň není skutečná. Jako příklad lze uvést situaci, kdy má obránce atrapu u sebe, útočník mu ji vytrhne a dále útočí na jeho majetek. Útok zde dále trvá a nutná obrana je samozřejmě stále na místě, ale její intenzita musí být adekvátní a její přiměřenost se bude posuzovat s přihlédnutím k tomu, že si byl obránce vědom, že útočník je de facto neozbrojen.²⁹

2.3.4 Rvačka

Dalším z klíčových faktorů nutné obrany je rozlišení osob na dvě strany. Na straně jedné útočnicka a na straně druhé obránce, přičemž pro určení, kdo je útočníkem, je rozhodující počáteční iniciativa, tedy kdo započal s útokem.

Pokud spolu dvě nebo více osob zápasí a obrana střídá útoky, o nutnou obranu zde nepůjde.

²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15.

²⁹ GAWRON, Tomáš. Nutná obrana II: Útok, útočník a pomoc v nutné obraně. In: Zbrojnice.com [online]. 17. 2. 2020 [cit. 2023-09-09]. Dostupné z: <https://zbrojnice.com/2020/02/17/nutna-obrana-ii-utok-utocnik-a-pomoc-v-nutne-obrane/>

Jestliže na sebe vzájemně útočí dva útočníci, bude každý odpovědný podle toho, k jakému následku úmyslný útok směřoval a jakého následku bylo skutečně dosaženo. V případě zápasu mezi více než dvěma osobami, které ohrožují život nebo zdraví jiného, bude jejich jednání naplňovat skutkovou podstatu trestného činu rvačky, aniž by nutně muselo dojít k ublížení na zdraví.³⁰ Nejvyšší soud se v takovém případě zabýval dovoláním muže, uznaného vinným trestným činem ublížení na zdraví.

V tomto případě obžalovaný po slovní potyčce s poškozeným souhlasil s výzvou, aby opustili restauraci. Obžalovaný mohl na výzvu nereagovat a v restauraci zůstat, přesto šel vstříc fyzickému konfliktu, s nímž musel vzhledem ke všem okolnostem případu jistě počítat.

Nejvyšší soud konstatoval, že v případě nutné obrany sice nemá napadený povinnost se útoku vyhnout (např. útekem), ale toto právo nelze vykládat tak, že je osoba oprávněna k fyzickému střetu přistoupit a vydat se s druhým účastníkem na místo, kde má ke střetu dojít. Takovéto řešení situace, kdy útok ještě přímo nehrozí, má již charakter vzájemného napadání.³¹

2.4 Přímý hrozící, trvajících útok

2.4.1 Přímý hrozící útok

Útok, který přímo hrozí, musí představovat bezprostřední ohrožení právem chráněnému zájmu a musí být zřejmé, že začne každým okamžikem. Obránce není povinen vyčkávat, hrozba útoku může nastat již slovní hrozbou³² (např. hrozba ublížením na zdraví) nebo konkludentním projevem vůle (uchopením zbraně) a je zcela přirozené i logické nějakým způsobem zasáhnout právě v tuto chvíli a nečekat až na zahájení útoku.

Advokát Tomáš Gawron, specializující se mimo jiné na problematiku nutné obrany a vystupující jako obhájce v případech, jež se jí týkají, však z praktického pohledu poukazuje na určitou problematiku obrany proti přímému hrozícímu útoku. Může být totiž poměrně problematické rozlišit bezvýznamnou výhrůžku, přípravu k útoku a přímý hrozící útok ve smyslu trestního zákona. Připomíná, že v případě úspěšného odvrácení přímého hrozícího útoku bude poškozen jen útočník a obránce pak bude muset být schopen vysvětlit tři základní otázky, aby se před soudem nakonec nestal tím, kdo incident inicioval.

³⁰ PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. Trestněprávní revue, 2007, roč. 6, č. 8, s. 230–235.

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. 11 Tdo 1376/2005.

³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2005, sp. zn. 8 Tdo 573/2005.

Za prvé je to záměr pachatele. Obránce bude muset být schopen vysvětlit, proč útočník představoval bezprostřední nebezpečí. V některých situacích bude jeho úmysl evidentní (například muž ozbrojený nožem křičí na obránce výhružky), kdežto v jiných může být složitější přímo hrozící nebezpečí prokázat (skupina mužů obránce mlčky obestoupí).

Dále je to prostředek, kterým hodlá svůj záměr uskutečnit (pomatený nahý muž běžící po ulici vykřikující „všechny vás zastřelím“ s absencí jakékoli zbraně nebude moci splnit výhružku).

A nakonec musí mít pachatel příležitost svůj záměr uskutečnit (žena vyhrožující uškrcením muži stojícím na balkoně ve třetím poschodí svůj záměr rovněž nemůže realizovat).

Tyto tři aspekty, tedy záměr, prostředek a příležitost, považuje Gawron za nezbytné aspekty v případě nutné obrany proti přímo hrozícímu útoku.

2.4.2 Trvající útok

Trvající útok představuje jednání útočníka, které již započalo a trvá do okamžiku, kdy bylo ukončeno. Útok tedy nesmí být přerušen ani ukončen. Důležité je zmínit, že zlomový okamžik je ten, kdy nebezpečí již zcela pominulo. Pokud útočník přeruší útok jen z toho důvodu, aby nabral dech nebo jen upadl a lze očekávat pokračování, o přerušeni ve smyslu nepřípustnosti nutné obrany se nejedná.

Ukončení útoku nelze zaměňovat s dokonáním trestného činu (pokud jde o trestný čin). Ten může být již dokonán, ale nebezpečí může přesto stále trvat. Například zloděj dokoná trestný čin již odcizením peněženky, ale ve chvíli, kdy s ní odchází pryč, útok na majetkové zájmy stále trvá.

Nutná obrana tedy nebude možná až ve chvíli, kdy nebezpečí poškození chráněných zájmů zcela pominulo, nebo již byly poškozeny a nehrozí nebezpečí dalších škod.³³ Jako příklad uvádím nedávné usnesení Nejvyššího soudu, ve kterém se problematice trvání útoku detailně věnoval.

Obránce byl odsouzen okresním soudem za úmyslné ublížení na zdraví a jeho odvolání bylo poté krajským soudem zamítnuto.

Obránce přišel navštívit svoji přítelkyni do domu, kde bydlela se svým bratrem a otcem, kteří údajně obránci již v minulosti zakázali vstoupit do domu. Do kuchyně, kde spolu seděli obránce s přítelkyní, vešel její bratr (útočník), jenž začal obránce verbálně napadat, vyzýval jej k odchodu a pokusil se jej vykázat i fyzicky. Po tomto přetahování začal útočník chodit po kuchyni, z nejasného důvodu začal prohledávat šuplíky linky a poté učinil fyzický výpad proti

³³ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 670.

obránci. Obránce ve strachu, že za zády drží nůž, chytil poškozeného za hlavu, svedl ho na zem, kde ho zaklekl, a takto ho několik vteřin držel, než se uklidní. Poté z domu odešel. Tímto jednáním způsobil poškozenému zranění – odlomení velkého hrbolu pažní kosti vpravo a zlomeninu krčku pažní kosti.

Nalézací soudy považovaly útok ze strany poškozeného za ukončený a z výpadu proti obránci nedovodily přímou hrozbu útoku. Proto se podle nich ve chvíli svedení poškozeného na zem stal obránce útočníkem.

Soud prvního stupně výpad poškozeného považoval jako neurčitý pohyb (spíš běžný projev provokace), kdy nečinil žádné další aktivní násilné kroky, nedržel jej, ani neprojevil záměr obránce chytit, a tudíž nebylo prokázáno, že by obránce mohl očekávat další útok.³⁴

Odvolací soud se se závěry soudu prvního stupně ztotožnil a nadto uvedl, že obránce mohl vyřešit konflikt jistě například odchodem z domu, jelikož mu v tom nebránila žádná skutečnost³⁵ (odvolací soud tedy namítl povinnost subsidiarity, když po obránci vyžadoval snažit se útoku vyhnout, která podmínkou nutné obrany není, což Nejvyšší soud odvolacímu soudu ve svém usnesení následně vytkl).

Dle Nejvyššího soudu nebylo jasné, jak nižší soudy dovodily ukončení útoku a to, že nebezpečí pro obránce již pominulo. Dle něj tento extenzivní exces shledaly pouze na základě přerušení útoku poškozeným. Krátké přerušování útoku, dokud existuje reálná možnost pokračování v krátké době, však podle něj nevede k situaci, kdy by nutná obrana nemohla být realizována. Útočník může například přerušit útok, aby si odpočinul, načerpal síly, obstaral si lepší zbraň nebo ustupuje, aby si vybral vhodnější moment či místo. V tomto případě poškozený svoji verbální agresi stupňoval, prohledával zásuvky v kuchyni a nato provedl výpad proti poškozenému.

Dále Nejvyšší soud konstatoval, že nutnou obranu lze realizovat až do faktického ukončení útoku, který nastane ve chvíli, kdy:

- 1) útok byl úspěšně odvrácen a útočník již nemůže vůbec dosáhnout svého cíle, a proto s konečnou platností rezignoval a nepokračuje v útoku;
- 2) útok byl úspěšný a útočník nemá zájem na dalším porušování chráněných zájmů;
- 3) útočník dobrovolně upustí od svého jednání

Nejvyšší soud vrátil věc k novému projednání okresnímu soudu, který poté obránce viny zprostil, jelikož jednal v nutné obraně³⁶.

³⁴ Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 17. 9. 2018, č. j. 30 T 111/2017-186.

³⁵ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. 3. 2019, č. j. 9 To 454/2018-233.

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2020, sp. zn. 3 Tdo 1500/2019.

2.5 Zájem chráněný trestním zákoníkem

Jednání v nutné obraně musí vždy odrážet útok směřující na zájem chráněný trestním zákonem, přičemž tyto kategorie chráněných zájmů můžeme najít ve zvláštní části trestního zákoníku. Jedná se například o zájmy na ochraně života a zdraví, osobnosti člověka, jeho svobody, důstojnosti a majetku. Nemusí se však jednat jen o zájmy jednotlivce, trestní zákoník chrání i zájmy celospolečenské, státu, právnických osob i jiných organizací.³⁷

Ustanovení o nutné obraně nespécifikuje, proti kterým z těchto zájmů je obrana přípustná, je možné tedy zakročit proti útoku na kterýkoli z nich (ačkoli u některých, například celospolečenských zájmů, nutná obrana nebude možná, neboť z jejich povahy plyne, že útok ve fyzické podobě zde nepřichází v úvahu).³⁸ Jestliže některý zájem trestní zákoník nezmiňuje, znamená to, že jej nechrání a nutná obrana tak při odvracení útoku na něj nebude přípustná.

Tyto kategorie je však třeba chápat druhově, nikoli na základě intenzity. Tedy například trestní zákoník chrání život a zdraví a ty jako kategorii považujeme za chráněný zájem³⁹. Pokud bychom zájem zdraví měli posuzovat dle hranice, kterou trestní zákoník pro jeho porušení stanovuje, nemohli bychom se bránit útoku, který nesměruje k takovému porušení tělesných nebo duševních funkcí, jež znesnadňuje nikoli jen po krátkou dobu obvyklý způsob života a které vyžaduje lékařské ošetření (minimální požadavek pro ublížení na zdraví stanovený pro trestný čin ublížení na zdraví).⁴⁰

Zájem může být jak vlastní, tak cizí. Jak jsem zmínila výše, k nutné obraně je oprávněn každý, tedy i ten, kdo sám útokem napaden není, ale pomáhá třetí osobě.

V případě nutné obrany proti sobě stojí obvykle dva chráněné zájmy. Na jedné straně je zde zájem obránce, tedy ten napadený útokem (např. majetek), ale rovněž zájem útočníka (např. jeho zdraví). Institut nutné obrany však za splnění podmínky nepřekročení zcela zjevně nepřiměřené obrany útočníkův zájem obětuje ve prospěch napadeného.⁴¹

Ačkoli život a zdraví řadíme mezi zájmy nejdůležitější, nelze automaticky považovat za vybočení z mezí nutné obrany, pokud jednání, jež odvracelo útok na majetek nebo nedotknutelnost

³⁷ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 669, marg. č. 3.

³⁸ NOVOTNÝ, František. Právo na sebeobranu. Praha: LexisNexis, 2006. ISBN 80-86920-10-0. s. 43

³⁹ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 650.

⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník, § 122 odst. 1.

⁴¹ KUČTA, Josef. Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

obydlí obránce, způsobilo ublížení na zdraví. Nutná obrana je přípustná proti útoku na jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem a musí se posuzovat všechny okolnosti případu. Jako příklad lze uvést rozhodnutí Ústavního soudu z roku 2001.

Stěžovatel se obrátil na Ústavní soud poté, co byl obecnými soudy uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví poté, co poškozeného vyhodil ze dveří svého rekreačního objektu na zem, čímž mu způsobil zranění.

Fyzicky mnohem silnější poškozený s dalšími osobami odmítli po výzvě stěžovatele opustit objekt, čímž začali narušovat jeho domovní svobodu, navíc se snažili z chaty odnést věci v hodnotě údajného dluhu stěžovatele. Ten se po marném naléhání na policejní orgány o pomoc uchýlil k svépomoci a poškozeného vyhodil ze dveří.

S vysvětlením obecných soudů, že stěžovatel, kterému nehrozilo žádné fyzické nebezpečí, měl při ochraně majetku a domovní svobody postupovat jiným způsobem, tedy nikoli tak, že porušil zájem na ochraně zdraví, se Ústavní soud nespokojil. Zdůraznil, že nutná obrana je přípustná proti útoku na jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i proti majetku, a ještě o to více, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno jako nedotknutelné obydlí.⁴²

2.6 Zcela zjevná nepřiměřenost ke způsobu útoku

Účelem nutné obrany je možnost obránce bránit se útoku a tím ochránit zájmy chráněné trestním zákoníkem. Aby taková obrana mohla být způsobilá odrazit útok, musí být silnější než útok. Jelikož útočník svým jednáním způsobil situaci, za které bylo potřeba přistoupit k nutné obraně, je to právě on, kdo by měl nést všechna rizika, která svým útokem vyvolal. Institut nutné obrany by se měl uplatňovat co nejpříznivěji a nejdříve ve prospěch obránce⁴³. Aby však nedocházelo k extrémním situacím (např. drobná krádež skončí zastřelením zloděje), stanovuje ji trestní zákoník ve svém § 29 odstavci druhém hranici, když stanoví, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Za předchozí právní úpravy, konkrétně do roku 1994, platilo o nutné obraně ustanovení, které vyžadovalo, aby obrana nebyla „zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku“. Zřejmou nepřiměřenost vyložil Nejvyšší soud jako jednání, kdy pachatel použil prostředek mnohem silnější, než bylo za dané situace potřeba k odvrácení útoku, nebo pokud škoda způsobená obranou byla v hrubém nepoměru ke škodě hrozící.⁴⁴

⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 317/01.

⁴³ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 661.

⁴⁴ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. Pls 5/65.

Současné znění zákona oproti předešlé úpravě rozšiřuje meze nutné obrany a dovoluje osobě napadené útokem použít obranu s ještě větší intenzitou, pokud je to nezbytné k odražení útoku.⁴⁵ Nejvyšší soud zcela zjevnou nepřiměřenost definoval tak, že o vybočení z nutné obrany (tzv. exces) půjde pouze tehdy, bude-li čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídat všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku.⁴⁶ Pouhá nepřiměřenost, dokonce ani zjevná nepřiměřenost tedy nestačí, musí jít o nepřiměřenost zcela zjevnou, a to ve vztahu ke způsobu útoku.⁴⁷

Zcela zjevná nepřiměřenost se bude posuzovat v každé konkrétní situaci individuálně. Jednou může být použití stělné zbraně proti útočnickovi naprosto přijatelné, v jiné může i hození kamenem stát obránce dlouhé roky strávené přes soudy, a nakonec i odsouzení. Přiměřenost obrany se bude vždy posuzovat ve vztahu ke způsobu útoku, který v dané situaci nastal.

Způsob útoku je třeba vykládat v širším slova smyslu. Nelze jej ztotožňovat se způsobem provedení nebo intenzitou útoku, ačkoli i ji rovněž zahrnuje⁴⁸, ale je třeba vzít v potaz všechny okolnosti. Podstatná bude osoba útočnicka, jeho vlastnosti, úmysly, které během útoku projevil, zda použil zbraň, nebo byl neozbrojen, početní převahu a možnost zapojení dalších osob, dále zda útočí na odlehlém místě, nebo veřejnosti, chráněné hodnoty, proti nimž útok směřuje, a další okolnosti, které lze pod způsob útoku podřadit a napadenému obránci byly zjevné.⁴⁹

2.7 Překročení mezí nutné obrany

V této kapitole se budu detailněji zabývat excesům z nutné obrany, tedy situacím, kdy obránce, i když jednal v obraně, překročil hranice stanovené pro nutnou obranu.

Může se jednat o exces intenzivní, kdy jde o exces co do intenzity obranného jednání nebo exces extenzivní, kdy byla obrana provedena v době, kdy útok již skončil, nebo dokonce v době, kdy útok nebyl přímou hrozbou.

Z důvodu, že v případech excesu nejsou zcela splněny podmínky nutné obrany, je toto jednání protiprávní, společensky škodlivé a je třeba postupovat podle obecných zásad trestního práva.

⁴⁵ DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.) k diskusi. Bulletin advokacie, 1994, roč. 1, č. 1, s. 13–19.

⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1337/2015-41.

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

⁴⁸ JELÍNEK, Jirí a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0

⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2006, sp. zn. 6 Tdo 1594/2005.

2.7.1 Exces intenzivní

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, institut nutné obrany nevyžaduje přiměřenost ve smyslu proporcionality. Na rozdíl od krajní nouze se zde nezkoumá, zda následek způsobený obráncem byl stejně závažný, nebo dokonce závažnější, než který hrozil. Obránce má při jednání v nutné obraně mnohem širší prostor, přičemž jedinou hranicí, kterou nesmí překročit, je zcela zjevná nepřiměřenost obrany vzhledem ke způsobu útoku. Obrana tedy může být nepřiměřená, ba dokonce zjevně nepřiměřená, ale nesmí být zcela zjevně nepřiměřená. Pokud obránce tuto mez stanovenou zákonem překročí, bude se jednat o exces intenzivní.

Posuzování, zda konkrétní jednání obránce bylo legitimní a oprávněné, nebo již došlo k překročení mezí nutné obrany, může být často obtížné a nemusí být na první pohled zřejmé. Můžeme zcela zjevnou nepřiměřenost spatřovat v tom, že obránce použil zbraň proti neozbrojenému útočníkovi, nebo porovnávat rozsah zranění obránce a útočníka? Návod, který by platil pro všechny případy, neexistuje.

Každá situace je odlišná, a proto je nezbytné provést individuální posouzení, které bere v potaz všechny specifické okolnosti případu. Vodítkem v tomto ohledu může být judikatura, na niž se v této kapitole zaměřím a prostřednictvím konkrétních případů budu ilustrovat, za jakých okolností byla podmínka dodržena a kdy již došlo k intenzivnímu excesu z nutné obrany.

Jako první je třeba zmínit, že při posuzování, zda byly splněny podmínky nutné obrany, je vždy třeba respektovat subjektivní perspektivu obránce a dívat se na celou situaci zejména jeho očima. Během náhlého útoku se člověk ocitá ve stresové situaci, kdy musí rychle a intuitivně reagovat. Vteřiny rozhodují o tom, jak se situace vyvine, a obránce nemá tu výhodu, že by mohl situaci analyzovat s odstupem času a v klidu. Nezúčastněný pozorovatel, který může hodnotit události zpětně, nevnímá rychlost sledu událostí, necítí stres či strach, které ovlivňují rozhodování obránce během útoku. Ten jedná dle svého vnímání a pociťování situace v daný okamžik. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 24. 11. 2015 konstatoval:

„Při posuzování intenzivního excesu je potřeba zvažovat i subjektivní hledisko osoby, která útok odvrací, neboť vykročení z mezí nutné obrany vyžaduje i vědomí pachatelovo (obránce), nebo alespoň možnost uvědomění si, že překračuje nutnou mez toho, co bylo potřebné, aby odvrátil od sebe protiprávní útok na zájmy chráněné trestním zákoníkem. Přiměřenost obrany je třeba zkoumat z hlediska subjektivního stavu obránce, tedy tak, jak se obránci jevila v době hrozícího nebo trvajících útoku, a nikoli tak, jak se později jeví osobám, které ji následně posuzují.“⁵⁰

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1337/2015-41.

Nyní se zaměřím na problematiku přiměřenosti jednání obránce, kdy dojde k použití zbraně proti útočníkovi, který je buďto neozbrojen, nebo disponuje zbraní výrazně slabší (například obrana střelnou zbraní proti útočníkovi s nožem). Již v roce 1965 Nejvyšší soud konstatoval:

„Pochybení soudů se týkají zejména též otázky, zda obrana byla útoku zřejmě nepřiměřená a zda tedy tím obrana vybočila z mezí obrany nutné. Na vybočení z mezí nutné obrany usuzují soudy bez dalšího již z té okolnosti, že obviněný použil při odvracení útoku poškozeného nějakého předmětu.“⁵¹

Nato navázal Nejvyšší soud v roce 1999, když konstatoval, že ani opakované použití střelné zbraně proti neozbrojenému pachateli, při němž dojde k jeho usmrcení, nevylučuje v závislosti na okolnostech posouzení jako stav nutné obrany.⁵²

Z výše uvedeného lze tedy shrnout, že opět bude záležet na všech okolnostech každého konkrétního případu a způsobu útoku v dané situaci, nicméně není apriori možné vyloučit nutnou obranu jen z toho důvodu, že byla obráncem použita zbraň proti neozbrojenému pachateli. Jako příklad uvádím případ obránce ozbrojeného nožem proti neozbrojenému útočníkovi, v němž Nejvyšší soud rozhodoval o dovolání proti rozhodnutí Vrchního soudu, kterým byl obránce uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví.

Poškozený, mohutnější postavy, známý svou agresivní povahou, vyvolal nejprve slovní potyčku s obviněným, která postupně vygradovala, a bylo zřejmé, že se poškozený chystá obviněného napadnout. I přes výzvy obviněného, aby svého jednání zanechal, pokračoval poškozený ve výpadech proti obviněnému, konkrétně k němu přistupoval s napřaženou pěstí mířící mu do obličejové části. Tomuto útoku se obviněný snažil zabránit a také zabránil tím, že vytáhl nůž z pouzdra, natáhl ruce před sebe a opřel je o hrudník poškozeného. Při pohybu poškozeného vpřed a za pevného držení nože došlo k proniknutí nože do dutiny hrudní.

Vrchní soud uzavřel, že obviněný nejednal za podmínek nutné obrany, a to mimo jiné proto, že použil otevřený nůž proti hrudi neozbrojeného poškozeného, přičemž musel být srozuměn s tím, že bodnutí do těchto míst může vést k velice vážným zdravotním komplikacím.

Nejvyšší soud v tomto případě upozornil, že nutnou obranu nevylučuje skutečnost, kdy obránce použije zbraň proti útočníkovi, který není ozbrojen a připomíná, že zákon připouští, aby použil i podstatně důraznější prostředek, a také, aby způsobil mnohem závažnější následek, než který hrozil. Pokud obránce odvracel útok přímo hrozící či trvající a obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená, nelze překročení mezí nutné obrany usuzovat jen z toho, že útočník byl zraněn, popř. i zemřel, ačkoli obránce sám neutrpěl žádná zranění.

⁵¹ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. Pls 5/65.

⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97.

Na dalším případě ilustruji situaci, kdy použitím zbraně k intenzivního excesu došlo. V tomto případě okolnosti, za kterých byla obrana učiněna, vedly k vyloučení instutu nutné obrany, ačkoli zcela totožné jednání by mohlo být v případě jiného útočníka posouzeno jako přiměřené. V roce 2019 Nejvyšší soud rozhodoval o dovolání ženy, která byla uznána vinnou zločinem vraždy ve stadiu pokusu.

Na úvod je třeba zmínit, že obviněná a poškozený měli konfliktní vztah s častými verbálními a fyzickými konfrontacemi.

Inkriminovaného dne byla obviněná po verbální a fyzické potyče poškozeným udeřena malou silou do obličeje, načež ho silně bodla do oblasti břicha kuchyňským nožem s čepelí dlouhou 19,5 cm, čímž mu způsobila bodné zranění v hloubce nejméně 15 cm. Ke smrti poškozeného nedošlo jen díky včasné lékařské pomoci. Potom z domu odešla, aniž by se na pomoci poškozenému podílela. Obviněná se dovolávala jednání v nutné obraně a také popírala úmysl poškozeného zavraždit.

Soudy zhodnotily, že útok poškozeného se nijak nevymykal z řady předchozích střetů, které mezi sebou poškozený s obviněnou vedli, přičemž byly vůči poškozenému iniciovány i z její strany, a neuvěřili tedy obviněné, že by mohla vzhledem k minulým zkušenostem považovat sebe za ohroženou na životě či zdraví.

Přestože by v jiné situaci (například stejné napadení neznámým útočníkem) mohlo být jednání obviněné v rámci nutné obrany přijatelné, tím, že dříve takové útoky od poškozeného akceptovala, a dokonce se na nich sama podílela, účastnila se obviněná i toho, co bylo v jejich vztahu považováno za běžné.

Z dalších okolností případu, tedy že poškozeného bodla velkou silou do oblasti břicha nožem s čepelí 19,5 cm, soudy dovodily, že obviněná musela vědět, nebo musela být alespoň srozuměna s tím, že může svým činem způsobit poškozenému smrt. Chování obviněné po činu, kdy mu neposkytla žádnou pomoc, může sloužit k dokreslení celé situace. V tomto kontextu soudy vyloučily možnost posoudit jednání obviněné v rámci nutné obrany.⁵³

Stejně jako v případě použití zbraně nelze zcela zjevnou nepřiměřenost dovodit jen na základě rozsahu útočnickova zranění nebo z důvodu, že to byl pouze on, kdo utrpěl zranění.

Krajský soud uznal obránce vinným trestným činem ublížení na zdraví poté, co se postavil útočnickovi, jemuž klackem způsobil zlomeninu kořene nosu, trzně zhmžděnou ránu v levé

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1069/2020.

temenní krajině hlavy o délce 6 cm zasahující ke kosti, lehký otřes mozku, zhmožděniny na zádech vpravo nad lopatkou, níže na hrudníku, oděrky na kolenou a pravém lokti a třítydenní pracovní neschopnost.

Tomuto incidentu předcházelo vyhrožování ze strany poškozeného v restauraci, na základě čehož se obviněný raději odebral domů. Poškozený se za ním však vydal a k události pak došlo na pozemku obviněného.

Krajský soud v tomto případě učinil závěry na základě znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství, aniž by zkoumal průběh incidentu a další okolnosti. Soud sice připustil, že poškozený byl útočníkem, ale s ohledem na následky, ke kterým na jeho tělesné integritě došlo, nepovažoval obranu za přiměřenou.

Takový hodnoticí postup a závěr, kdy odvolací soud vycházel pouze z rozsahu poranění zjištěných u poškozeného, u Nejvyššího soudu neobstál. Ten zdůraznil, že o nutnou obranu nejde jen tehdy, když čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku, přičemž nutná obrana nemůže být zcela zjevně nepřiměřená.⁵⁴

Splnění podmínek nutné obrany nevyklučuje ani to, že obránce jednal ve stavu afektu. Případem ženy, která třinácti bodnými ranami usmrtila bratra, se zabýval Nejvyšší soud v roce 2019.

Vrchní soud zprostil obžaloby ženu, kterou krajský soud uznal vinnou trestným činem zabití. Tato žena způsobila svému bratrovi zcela devastující poranění krku třinácti bodnými ranami poté, co ho uviděla, jak klečí nad jejich sestrou s nožem dlouhým 18,5 cm.

Bylo bezpečně prokázáno, že se tento muž opakovaně dopouštěl násilí na obou sestřích i jejich matce (ohrožování nožem, údery pěstmi, držení hlavy pod vodou), což si v minulosti vyžádalo i vyhledání lékařské pomoci jedné z nich.

Proti tomuto rozhodnutí podal nejvyšší státní zástupce dovolání, a to mimo jiné z důvodu, že třináct bodnořezných ran je třeba považovat za jednání zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku.

Podle znalců se žena v okamžiku útoku nacházela ve stavu vystupňovaného afektu, kdy zátěž převyšovala adaptační schopnosti, afekt se stal nevládnutým a vystupňovaným, při němž dochází k zúžení vědomí, pozornost je zaměřena na jedinou věc, což je v daném případě útok na

⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 3. 2008, sp. zn. 6 Tdo 339/2008.

poškozeného, který je však chápán jako obranný mechanismus. Rozhodování není podřízeno racionální rozvaze, ale je podřízeno mechanismům nižším, afektním.

Nejvyšší soud zde dal za pravdu vrchnímu soudu, který konstatoval, že ani počet těchto ran nemůže vyloučit nutnou obranu a v tomto ohledu nelze rozlišovat, zda dvě rány je ještě možné považovat za nutnou obranu, ale více už ne. Jde totiž o komplexní celkové jednání a je třeba ho tak i posuzovat. Nejvyšší soud dále dodal, že posuzování jednání státním zástupcem (tedy fázováním na dobu, kdy mohla poškozeného napadnout, a na fázi, kdy jej již napadat neměla) je oprostěno od povinnosti přihlédnout ke skutečnostem, které se podílely na jednání obviněné. Ve chvíli, kdy žena bratra znehybnila a zasadila mu třináct bodnořezných ran v rychlém sledu, byla její sestra v bezvědomí, bylo šero a v jeho dosahu se nacházela sekera. Událost se odehrála na odlehlém místě bez přítomnosti dalších osob, které by mohly například přivolat pomoc.

Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí vrchního soudu, že k excesu z nutné obrany v tomto případě nedošlo a dovolání státního zástupce odmítl.⁵⁵

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že mezi prostředky použitými obráncem a útočником nemusí být úměrnost. Obránce má právo použít takové prostředky, které jsou schopné útok odvrátit rychle a účinně, a nelze po něm žádat, aby tento prostředek nepoužil a vystavil se tak vlastnímu riziku.⁵⁶ Překročení mezi nutné obrany nelze usuzovat také jen z toho, že došlo ke zranění či usmrcení útočnika, aniž by byl sám obránce zraněn, a ani z toho, že se obránce útoku nevyhnul a využil svého práva na aktivní obranu.⁵⁷ K překročení mezi nutné obrany dojde ve chvíli, kdy nepoměr obrany a útoku je zcela zjevný, naprosto očividný, mimořádně hrubý⁵⁸, a je namístě znovu zdůraznit, že pro posouzení tohoto nepoměru je třeba přihlédnout ke všem specifikům daného případu (počet útočníků, osoba pachatele, místo útoku, použitá zbraň a další).

2.7.2 Exces extenzivní

Exces extenzivní neboli časový je situace, kdy není splněna časová podmínka nutné obrany, tedy ta, že obrana je přípustná jen proti přímo hrozícímu, nebo trvajícím útoku. Obránce musí ukončit obranné jednání ve chvíli ukončení útoku, neboť se od této doby stává sám útočником. Nutno podotknout, že obránce může po ukončení útoku využít jiné legální instituty,

⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019, sp. zn. 6 Tdo 984/2019.

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0., s. 266

⁵⁷ PROUZA, Daniel. § 29 [Nutná obrana]. In: PROUZA, Daniel. Trestní zákoník (EZJ). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 101.

⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 674.

například zadržení osoby podezřelé dle trestního řádu⁵⁹ nebo svépomoc dle občanského zákoníku⁶⁰.

Exces může nastat z důvodu agrese obránce, kdy i po přemožení útočníka pokračuje v útočení, nebo začne útočit až ve chvíli, kdy již útočník dokončil svůj útok, a to s cílem se mu pomstít. Např. znásilněná se až po ukončení útoku, kdy již další nebezpečí nehrozí, rozhodne pachateli pomstít a hodí po něm kamenem. Ačkoli se jednání poškozené v takové chvíli může zdát pochopitelné, o nutnou obranu už zde nepůjde. V takových případech se bude jednat o útok nový, zpravidla úmyslný. Příklad obránce, který dle Nejvyššího soudu překročil meze nutné obrany a byl odsouzen za těžké ublížení na zdraví:

Útočník zaútočil na obránce opakovanými údery železnou tyčí, kterou mu poté obránce vytrhl a bil útočníka do hlavy, horní poloviny těla a dále jej kopal, a to v okamžiku, kdy už útočník ležel na zemi. Tímto jednáním mu způsobil těžké ublížení na zdraví.

Nejvyšší soud usoudil, že útočník nebezpečí již nepředstavoval a obránce po skončení útoku sám přešel do útoku s úmyslem se s ním vypořádat. Obránce dle něj jednal v afektu po předchozím útoku, a to tak, že mu ve skutečnosti jeho předchozí útok oplácel, což je vybočení z mezí nutné obrany označované jako exces extenzivní.⁶¹

Může se stát, že obránce špatně vyhodnotí situaci a mylně se domnívá, že útok stále trvá (např. útočník odchází, ale obránce se domnívá, že si jde pro další zbraň). Takové jednání by se mělo posuzovat jako domnělá, putativní nutná obrana, o níž jsem se zmiňovala výše.

V těchto případech je třeba důsledně zjišťovat míru zavinění vztahující se ke konkrétní skutečnosti, tedy zda překročení mezí nutné obrany bylo úmyslné, či nedbalostní, a brát přitom v úvahu i rozrušení obránce vyvolané útokem.⁶²

Rozpoznání konce útoku však nemusí být ve všech situacích jednoduché a v případě, že nelze bezpečně prokázat, zda útok trval, nebo byl již ukončen, je třeba vycházet ze zásady „In dubio pro reo“. Jedná se o právní zásadu „v pochybnostech ve prospěch obviněného“, která se použije v případě pochybností o skutkovém stavu, a je nutno se přiklonit ke skutkové verzi pro

⁵⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 76.

⁶⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 14.

⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 230/2009.

⁶² Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. 1 To 55/93.

pachatele příznivější. Soud tedy v pochybnostech o tom, zda útok trval, či nikoli, bude muset učinit závěr, že útok v době činu obránce, který se mu bránil, trval.⁶³

2.7.3 Automatické obranné systémy

Zajímavým tématem, pokud jde o splnění podmínek nutné obrany, jsou automatické obranné systémy. Může se jednat o nástražné systémy, samostříly nebo například zapojení elektrického proudu do oplocení, jejichž specifíkem je, že jsou instalovány ve chvíli, kdy žádný útok nehrozí, a také tím, že působí samočinně a obránce je nemůže jakkoli regulovat.

Na základě různých právních názorů na tuto problematiku byl vznesen podnět k Nejvyššímu soudu, který byl požádán o zaujetí stanoviska, zda použití nástražného systému, aktivujícího se automaticky po vniknutí narušitele do chráněného objektu, splňuje podmínky nutné obrany.

V prvním případě šlo o situaci, kdy se starobní důchodce rozhodl vyřešit soustavné vykrádání své kůlny tím, že umístil nástražný výbušný systém pod její podlahu. Po vniknutí zloděje skutečně došlo k jeho explozi, což mu způsobilo těžké ublížení levé nohy, která mu poté musela být amputována.

Kůlna nebyla zabezpečena žádným jiným způsobem, neměla kliku ani zámek a její dveře byly pouze zapřené prknem, aby se neotevíraly. Obviněný, jelikož měl zkušenosti s pyrotechnickým materiálem, se ale rozhodl ochránit majetek v ní tím, že sestrojil výbušné zařízení aktivující se při otevření dveří.

Okresní soud posuzoval přiměřenost prostředku, který obviněný použil, a též i závažnost následku, který byl explozí způsoben. Soud shledal, že takováto instalace spíše působí jako snaha se pomstít za dřívější krádeže, protože obviněnému nic nebránilo v tom, pokud měl strach o svůj majetek v kůlně, aby ji opatřil pevnými dveřmi a uzamkl ji. Dalším důvodem, díky kterému soud nedovodil splnění podmínek nutné obrany, byla jeho instalace ve chvíli, kdy žádný útok netrval ani přímo nehrozil, tudíž nebyly naplněny základní náležitosti nutné obrany.⁶⁴

Další případ byl velmi podobný. Důchodce těžko se pohybující o dvou holích nainstaloval do své patnáctkrát vykradené chaty dva samostříly, které sám vyrobil. Pachatel, který přešel plot a chystal se ukrást majetek z chaty, byl zasažen do stehna. Na následky zranění málem vykvrácel. Zde krajský soud naopak uvedl, že i když bylo zařízení umístěno do chaty dříve, o útok trvajícím se jednalo, protože se spustilo až ve chvíli, kdy útok nastal, časová podmínka tak byla splněna.

⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 4. 1990, sp. zn. 11 To 27/90.

⁶⁴ Rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 19. 6. 2006, sp. zn. 22 T 62/2005.

Soud vzal v potaz osobu obránce – jeho fyzický stav (nemožnost osobní obrany) a psychickou stránku (chata byla soustavně vykrádána) a škoda na majetku byla pro něj jakožto starobního důchodce citelná (pachatel nebyl nikdy zjištěn, ani nedošlo k náhradě škody). Zařízení se navíc rozhodl sestrojít poté, co se podobný případ odehrál u jeho blízkých a měl pro ně velmi tíživé dopady.

Zařízení bylo sestrojeno tak, aby pachatele zranilo, nikoli usmrtilo (v tom případě by se jednalo o obranu zcela zjevně nepřiměřenou), a soud připomněl, že i zájem na ochraně majetku je zájem chráněný trestním zákonem a je možné jej beztrestně bránit. Soud rozhodl, že o nutnou obranu šlo.⁶⁵

K těmto dvěma protichůdným rozhodnutím poté zaujal Nejvyšší soud své stanovisko. Nejdříve se zabýval tzv. preventivní nutnou obranou, tedy tím, zda umístění nástražného automatického zařízení v době, kdy ještě žádné nebezpečí nehrozí, splňuje časovou podmínku nutné obrany.

Nejvyšší soud uvedl, že příprava k odvrácení útoku, který ještě nehrozí, ale může nastat v budoucnu, je například také pes střežící objekt, bezpečnostní služba nebo osobní stážce. Takové způsoby preventivní obrany obecně pochybnosti nevyvolávají, a proto je závěr takový, že obrana není provedena instalací, ale skutečným zásahem proti pachateli. Pokud se někdo připraví na obranu teprve budoucího útoku, nevylučuje to jednání v nutné obraně a časová podmínka je splněna (pakliže zařízení opravdu působí v době útoku).

Problematictější vidí soud situaci, kdy se jedná o zařízení, které jedná samočinně, aniž by byl obránce přítomen a mohl jej ovládat, případně regulovat jejich intenzitu. Ačkoli dále připomíná, že zákon nežadá, aby musel být obránce na místě útoku, problém automatických zařízení spatřuje v tom, že mohou ohrožovat i jiné osoby než jen útočníka.

Je potřeba rozlišovat dva okamžiky, a to chvíli, kdy zařízení bylo instalováno, a chvíli, kdy se skutečně spustilo, přičemž druhá situace může mít dva průběhy. První je, že se zařízení spustilo samotným útočníkem a při nepřekročení mezí nutné obrany nebude obránce trestně odpovědný. Další situace, která může nastat, je ta, že zařízení nebylo spuštěno útočníkem (nešlo o útok), nebo překročilo hranici zcela zjevné nepřiměřenosti. V těchto případech nepůjde o nutnou obranu a obránce bude odpovědný za pravděpodobně nedbalostní trestný čin (protože díky své nepřítomnosti nemohl úmyslně poškodit třetí osoby).

Soud dále konstatuje, že jestliže nedojde k intenzivnímu excesu, nelze takové obranné zařízení považovat za odplatu. V případě, že by však šlo opravdu o akt msty například za předchozí

⁶⁵ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 To 62/2006.

útoky, ale nešlo by o obranné jednání, jak bylo zmíněno výše, o nutnou obranu by samozřejmě nešlo.

Co se týče intenzivního excesu, v tomto případě se např. nástražný systém, samostříl, zapojení elektrického proudu do mříží či kovového oplocení nemovitosti, ale i určitý typ pasti apod. považují za zbraň, přičemž zda újma, kterou pachatel utrpěl spuštěním tohoto zařízení, nebyla zcela zjevně nepřiměřená, se musí posuzovat v každém konkrétním případě a toto riziko nese obránce. Nicméně na překročení hranic nutné obrany nelze usoudit jen z toho, že obránce použil automatické obranné zařízení proti neozbrojenému pachateli.

Soud dále zmiňuje, že v německé právní nauce je požadavek na použití jiného, mírnějšího prostředku obrany předtím, než se přistoupí k obranným mechanismům, což by ovšem znamenalo stanovit povinnost subsidiarity, jež dle českého práva není podmínkou nutné obrany a dle ustálené judikatury Nejvyššího soudu obránce nemá povinnost vyhnout se útoku. Proto ani požadavek, že měl obránce v předmětném případě zajistit kůlnu pevnými dveřmi a uzamknout ji, není z hlediska nutné obrany relevantní.

Jelikož není vyloučeno, že tato obranná zařízení zasáhnou i osobu, která není útočníkem, bude třeba přihlídnout i k realizaci výstražných a varujících zařízení, která budou způsobilá zabránit újmě neútočící osoby, což může modifikovat míru zavinění obránce při takovém zasažení. Je jisté, že čím více takových varovných zařízení útočník ignoroval a překonal, tím závažnější je jeho útok, takže i intenzita obrany může být vyšší.

Po zvážení všech těchto argumentů dospěl Nejvyšší soud k závěru, že užívání automatických obranných mechanismů nelze z dosahu nutné obrany vylučovat, jestliže i přes nepřítomnost obránce bude dodržena podmínka časová a budou splněny i další zákonné podmínky.

Nejvyšší soud v závěru klade na srdce obránci, aby věnoval při instalaci takového zařízení dostatečnou pozornost nejen funkčnosti zařízení, ale také varovným signálům, protože se může stát, že dojde k činnosti vůči dítěti, které překonalo plot, aby našlo zatoulaného psa, nebo proti hasiči snažícího se uhasit požár.⁶⁶

⁶⁶ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

3 Krajní nouze

3.1 Pojem a  cel ve společnosti

Trestn  zákon stanoví, že o jednání v krajní nouzi se bude jednat v p r pad , že někdo odvrací nebezpečí p r mo hrozící zájmu chráněnému trestn m zákonem. V dal m odstavci definuje hranice krajní nouze t m, že uch lyt se k ní lze pouze za předpokladu, že toto nebezpečí nebylo možné odvr t t jinak. Dále následek, kter  osoba odvracející nebezpečí zp sob , nesmí být z rejm  stejn  z va n , nebo dokonce závažnější n  ten, který hrozil. Poslední podmínkou je, že osoba, j   toto nebezpečí hrozilo, nebyla povinna jej snášet. Pokud obránce při odvracení nebezpečí splní všechny podmínky, nedopustí se trestn ho činu, protože zákon toto jednání schvaluje, zbavuje jej protip ravnosti, a jedná se tedy o čin dovolen .

Krajní nouze je velice d le it m institutem, kter  dává osobám možnost svépomoci ve chvíli, kdy ony samy nebo jiná osoba potřebují odvr t t nebezpečí, a to porušením jiného chráněného zájmu ve chvíli, kdy zásah ve ejn  moci n n  mo n . Jako p r klad mohu uvést trpícího psa, kter  je zam en  v rozp len m autě během horkého léta a jemuž lze pomoci jedin m způsobem, a to rozbit m okna u vozu. Prodavačka, na kterou během loupeže m r  pachatel střelnou zbran , má jedinou možnost, a to vydat mu pod pohr  zkou usmrcení hotovost z pokladny.

N ze se zam r m na jednotliv  aspekty tohoto ustanovení a vysvětlím, za jakých okolností je mo n  se ke krajní nouzi uch lyt a jak  hranice jsou jí stanoveny.

3.2 Subjekt

Ke krajní nouzi je oprávněn z sadn  každý (kromě toho, kdo měl povinnost toto nebezpečí snášet). Nemusí se jednat jen o osobu, kter  nebezpečí poruchy p r mo hrozí, ke krajní nouzi je oprávněn i ten, kdo se chystá pomoci někomu jinému. Takov  p r pad se nazývá pomoc v krajní nouzi.⁶⁷

Nebezpečí v krajní nouzi m  e odvracet i ten, jenž jej sám způsobil.  amal v koment r v  trestn p ravn  literatuře uvádí p r klad na vyprovokovaným psovi, kterého osoba sama vydr  dila a n sledn  čelila jeho napaden . ⁶⁸ Stejn  jako u nutn  obrany ale platí, že toto jednání nesmělo být původním záměrem napadeného. Pokud tedy osoba vyprovokovala psa z m rn , aby jej pak mohla beztrestn  usmrtit, protože ji j   měsíce obtěžuje jeho štěkot, její

⁶⁷  AMAL, Pavel.   29 [Nutn  obrana]. In:  AMAL, Pavel a kol. Trestn  zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 646.

⁶⁸  AMAL, Pavel.   29 [Nutn  obrana]. In:  AMAL, Pavel a kol. Trestn  zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 649.

jednání beztrestné nebude. Beztrestné by nebylo ani jednání, kdyby se jednalo o psa, o kterém by bylo v okolí dobře známo, že je agresivní, nechá se snadno vyprovokovat a osoba dráždící psa by si dopředu připravila zbraň pro případ, že se tak stane.⁶⁹ Příklad vlastního zavinění, na které se nebude vztahovat institut krajní nouze, uvádím na příkladu z roku 2018.

Stěžovatel podal kasační stížnost poté, kdy byl uznán vinným ze spáchání přestupku, jehož se měl dopustit tím, že během předjíždění překročil povolenou rychlost o 16 km/hod.

Dle stěžovatele ve chvíli, kdy začal předjíždět trolejbus, zvýšil trolejbus svoji rychlost a v rozporu s ustanovením o pravidlech při předjíždění zákona o silničním provozu⁷⁰ tak začal bránit předjíždění. V tu chvíli se již stěžovatel nemohl zařadit zpět za trolejbus, byl proto nucen překročit povolenou rychlost, aby mohl předjížděcí manévr dokončit a aby pak nezpůsobil následky mnohem horší. Dle něj šlo o jednání v krajní nouzi.

Nejvyšší správní soud nespáčil v jízdě trolejbusu příčinu vzniku hrozby bezprostředního nebezpečí, jelikož z kamerového záznamu nevyplývalo, že by trolejbus jakkoli nepředvídatelně zrychlil a celý proces předjíždění zhodnotil jako zcela běžný, bez zjevných nestandardností.

Stěžovatel dále namítl, že i kdyby si riziko nebezpečí způsobil sám, není to překážkou pro jednání v krajní nouzi.

Dle Nejvyššího správního soudu byla v situaci velmi vysoká pravděpodobnost, že stěžovatel nebude schopen dokončit předjížděcí manévr v rámci povolené rychlosti, neboť k tomu postačovalo, aby trolejbus, byť nepatrně, zvýšil svou rychlost. Ačkoli zrychlování předjížděného vozidla není povoleno, předjíždějící řidič musí počítat s tím, že předjížděný řidič nemusí okamžitě zpozorovat, že je předjížděn a že v tu chvíli nesmí zvyšovat rychlost. Stěžovatel se vznikem nebezpečné situace musel být srozuměn, protože jak sám uvedl, o nemožnosti zařadit se zpět za trolejbus od počátku věděl. Předjížděl tak tedy v rozporu se zákonem o silničním provozu⁷¹ a vyvolal tak nebezpečí, které bylo možné odvrátit jedině spácháním dalšího protiprávního jednání. Vzhledem k zásadě, dle které nikdo nemůže těžit ze svého úmyslného protiprávního jednání, by bylo proti účelu a smyslu krajní nouze, aby ten, kdo byl srozuměn, že nebezpečná situace nastat může, a jednal přinejmenším v nepřímém úmyslu, požíval jejich privilegií.

Nejvyšší správní soud vyloučil, aby se stěžovatel mohl dovolat krajní nouze.⁷²

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 2. 2021, č. j. 8 As 380/2018-31.

⁷⁰ Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), § 17 odst. 4.

⁷¹ Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), § 17 odst. 5 písm. b.

⁷² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 2. 2021, č. j. 8 As 380/2018-31.

Další subjekt, který nejedná v krajní nouzi, je osoba, jež má specifické postavení, v jehož rámci vykonává zákonem stanovené oprávnění, ale to svým jednáním hrubě porušuje, nebo nedodrží předpisem stanovené povinnosti.⁷³ Pro příklad porušení takové povinnosti vyplývající ze specifického postavení uvádím usnesení Nejvyššího soudu z roku 2015.

Obviněný ustanovený jako myslivecká stráž zastřelil německého ovčáka pronásledujícího srnu, přičemž nástřel psa byl zjištěn ve vzdálenosti 123,7 m od posledního obydleného domu. Zákon o myslivosti však ve svém § 14 zakazuje myslivecké strážní usmrcovat v honitbě toulavé psy, kteří mimo vliv svého vedoucího pronásledují zvěř ve vzdálenosti menší než 200 m od nejbližší nemovitosti sloužící k bydlení a rovněž i psy ovčáckých a loveckých plemen.⁷⁴

Dle obviněného se jednalo o krajní nouzi, když měl za to, že odvrací nebezpečí usmrcení srny, kterou pronásleduje toulavý pes. Dle něj splnil jak povinnost subsidiarity (v tu chvíli nebylo možné situaci řešit jinak), tak proporcionality (hodnota srny doložena na 15.900 Kč, která převyšuje hodnotu psa, jehož hodnota, i kdyby nebyl toulavý, je dána prodejními možnostmi, nikoli náklady na nákup štěněte). Obviněný se hájil tím, že při naplnění podmínek krajní nouze tak může činit každý občan a jeho jednání nebylo výkonem práva myslivosti.

Nejvyšší soud konstatoval, že obviněný byl ustanoven mysliveckou stráží pro působnost honitby, kterou na daném území vykonával, a to i inkriminovaného dne. Byl proto vázán ustanoveními dle § 14 zákona o myslivosti a ztotožnil se s názorem nalézacího soudu, že vykonával svoji pravomoc způsobem odporujícím zákonu, když zastřelil psa ovčáckého plemene ve vzdálenosti menší než 200 m od nejbližší nemovitosti sloužící k bydlení. Zákon o myslivosti stanovuje pro mysliveckou stráž určitá pravidla, ta musí prokázat jejich znalost a je těmito pravidly vázána. Pokud má osoba specifické postavení, v jehož rámci vykonává zákonem stanovené oprávnění a nedodrží stanovenou povinnost, respektive vybočí z mezí, které jsou jí zákonem stanoveny, nemůže jít o krajní nouzi.

Obviněný si v postavení speciálního subjektu, tedy myslivecké stráže, musel být vědom, na jakého psa střílí (a pakliže bylo šero, jak namítal, musel být alespoň srozuměn, že o takové plemeno může jít), i toho, že se nachází v menší vzdálenosti, než zákon pro střelbu požaduje, dopustil se proto přečinu zneužití pravomoci úřední osoby.⁷⁵

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1014/2015-33.

⁷⁴ Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, § 14 odst 1, písm. e).

⁷⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1014/2015-33.

3.3 Nebezpečí přímo hrozící

3.3.1 Nebezpečí

Jako nebezpečí můžeme označit stav, kdy zájmu chráněnému trestním zákonem hrozí porucha, a to bez ohledu na to, kdo, nebo co toto nebezpečí způsobilo. Mohlo jej vyvolat jak zvíře (nebylo-li poštvané), tak přírodní síla (např. zemětřesení, požár), věc (např. působení stroje člověkem nevyvolané), nebo člověk (např. řidičem zaviněná autonehoda, po které je třeba dopravit zraněného do nemocnice).⁷⁶

Pokud se jedná o útok člověka, je možné jej odvrátit jak za podmínek krajní nouze, tak za podmínek nutné obrany (bez nutnosti splnění podmínek subsidiarity a proporcionality). Jestliže se však k odvracení útoku člověka způsobí škoda třetí osobě, půjde o krajní nouzi, nikoli nutnou obranu.⁷⁷ V krajní nouzi bude jednat například pokladní, která útočnickovi, jenž jí vyhrožuje se zbrání, vydá hotovost z pokladny. Místo aby se snažila odvrátit útok, uchýlí se ke krajní nouzi a způsobí tím škodu třetí osobě.⁷⁸

Nebezpečí, proti kterému nebude jednání v krajní nouzi přípustné, je jednání dovolené. Dovolným jednáním může být jednání v krajní nouzi nebo nutné obraně, nebo výkon práva či povinnosti. Proti takovým jednáním lze o využití institutu krajní nouze uvažovat jen v případech, kdy jednání v krajní nouzi nebo nutné obraně překročilo zákonem stanovené hranice nebo osoba vykonávající své právo či povinnost překročila svou pravomoc anebo následky jejích činů budou neadekvátní a nikoli zřejmě nutné.⁷⁹

Nebezpečí musí skutečně existovat. Nelze se uchýlit k protiprávnímu jednání s odkazem na krajní nouzi, aniž by hrozilo reálné nebezpečí. K takovému neexistujícímu nebezpečí uvádím případ z roku 2016.

Obviněný při návštěvě automobilového závodu usedl za volant pod vlivem alkoholu poté, co jeho manželka, která jej dosud řídila, nemohla dál pokračovat v jízdě následkem náhlé zdravotní indispozice. Vozidlo tak zůstalo stát ve strmém kopci, čímž bránilo vjezdu ostatním návštěvníkům.

⁷⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0, s. 255

⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 24. 2. 1987, sp. zn. 7 Tz 9/87.

⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 649.

⁷⁹ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 10

Nejvyšší soud nepřipustil jednání v krajní nouzi jednak z důvodu, že vozidlo, jakkoli nevhodně zastavené, nepředstavovalo přímo hrozící nebezpečí, a za druhé zde existovaly další možnosti řešení situace, než se uchýlit k protiprávnímu jednání. Obviněný mohl kupříkladu požádat ostatní řidiče, kteří se na místě nacházeli, aby mu s vozidlem pomohli, nebo přímo policisty, kteří na akci dohlíželi.⁸⁰

3.3.2 Přímo hrozící

Přímo hrozícím nebezpečím se rozumí situace, kdy události rychle směřují k poruše chráněného zájmu, nebo okamžik, kdy jsou pro vznik takové poruchy téměř všechny nezbytné podmínky již splněny a zbývající mohou snadno nastat jen na základě náhody, a to kdykoli v blízké budoucnosti a s vysokou pravděpodobností (např. v místnosti, ve které unikl plyn, může dojít k výbuchu po náhodné iniciaci například zvonkem nebo elektrickým spotřebičem).⁸¹

Pokud jde o nebezpečí, které již neprobíhá, skončilo nebo hrozí pouze v budoucnosti, ale nikoli v bezprostřední budoucnosti, nelze toto za případ krajní nouze považovat.⁸²

3.3.3 Domnělé nebezpečí – putativní krajní nouze

Základní podmínkou krajní nouze je to, aby nebezpečí hrozící zájmu, jenž je chráněný trestním zákonem, bylo skutečné, nikoli jen domnělé, v mylné představě jednajícího. Pokud se jednající pouze domnívá, že takové nebezpečí existuje, nejde o krajní nouzi, ale o putativní krajní nouzi.⁸³ V případě, že se jednající v takové situaci dopustí trestného činu, je vyloučena odpovědnost za úmyslný trestný čin i za čin z vědomé nedbalosti. Podle okolností může být dána odpovědnost za čin z nevědomé nedbalosti.

I při putativní krajní nouzi však musí být splněny všechny podmínky krajní nouze. Pokud tedy i v představách jednajícího bylo možné nebezpečí odvrátit jinak, může být odpovědný i za úmyslný trestný čin. Nejvyšší soud rozhodoval o putativní krajní nouzi v roce 2007.

Obviněný byl uznán vinným z přečinu ohrožení pod vlivem návykové látky poté, co na svém motocyklu ujížděl před policií v podnapilém stavu. Obhajoval se tím, že se jednání dopustil z důvodu obav o svůj život a zdraví. Obviněný byl totiž příslušníkem Celní správy České republiky, kde v té době prováděl úkony trestního řízení s osobami, o nichž se v daný večer domníval, že jej sledují.

⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2016, sp. zn. 7 Tdo 272/2016-20.

⁸¹ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. § 28 [Krajní nouze]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 9.

⁸² ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 650.

⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2008, sp. zn. 5 Tdo 1490/2007.

Soud v tvrzení, že by šlo o případ putativní krajní nouze, neuvěřil. Dle něj bylo zcela vyvráceno, že by obviněný mohl být důvodně přesvědčen o takovém nebezpečí (s odkazem na to, že vozidlo, které obviněného pronásledovalo, mělo zapnutá výstražná světla modré barvy, výstražné zvukové zařízení, bylo v barvách Městské policie hl. m. Prahy a označené nápisy Městská policie hl. m. Prahy) a že by si toto vozidlo mohl obviněný splést s civilním vozidlem. Kromě toho dodal, že i kdyby se jednalo o putativní krajní nouzi, byla by splněna pouze jedna z jejích podmínek. I když je osoba mylně přesvědčena o existenci přímo hrozícího nebezpečí, musí i v takovém případě jednat v zákonem stanovených mezích pro danou okolnost vylučující protiprávnost, aby se jí mohla úspěšně dovolávat v rámci omylu. V případě, kdy se obviněný dovolával krajní nouze, by musely být splněny podmínky proporcionality a subsidiarity, a platí-li tyto podmínky pro reálné nebezpečí, tím spíše platí pro to domnělé. V tomto případě však nebyla naplněna podmínka subsidiarity, protože obviněný mohl nebezpečí odvrátit jinak (zavolat kolegům, s nimiž byl ten večer v baru, Policii ČR, případně jiný orgán veřejné moci).

Soud tedy vyloučil, že obviněný jednal v reakci na své přesvědčení o hrozícím nebezpečí, ale i kdyby tomu tak bylo, limity krajní nouze nebyly dodrženy.⁸⁴

3.4 Zájem chráněný trestním zákoníkem

Stejně jako u nutné obrany platí, že se jedná o všechny kategorie zájmů, které chrání trestní zákoník (například zájmy na ochraně života a zdraví, osobnosti a soukromí člověka, jeho důstojnosti, cti a majetkové zájmy), které jsou blíže specifikovány v konkrétních ustanoveních zvláštní části trestního zákona a jež je třeba chápat druhově, nikoli na základě intenzity. Chránit například majetek je možné už jen z toho titulu, že jej jako chráněný zájem uvádí trestní zákoník ve své hlavě páté, a nebude již potřeba zkoumat, zda hrozí škoda nikoli nepatrná, nebo škoda velkého rozsahu, což by v situaci, kdy je potřeba rychle odvrátit nebezpečí, nemuselo být ani možné.⁸⁵

Zájmy mohou být jak vlastní, tak cizí (v tom případě se jedná o pomoc v krajní nouzi). Chrání se zájmy jednotlivců, celospolečenské, jakož i právnických osob nebo státu.

3.5 Podmínka subsidiarity

Na rozdíl od nutné obrany, kde je zásadním hlediskem přiměřenost obrany, je pro hodnocení překročení mezí krajní nouze rozhodující, zda toto nebezpečí nebylo možné odvrátit

⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2019, sp. zn. 5 Tdo 1121/2019.

⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 650.

jinak a zda způsobený následek nebyl zřejmě stejně závažný, nebo dokonce závažnější než ten, který hrozil.

První zmíněnou podmínku, tedy to, zda mohl jednat jinak, nazýváme podmínka subsidiarity. Pokud byly dány okolnosti, kdy bylo možné se nebezpečí vyhnout například útekem, není jednání v krajní nouzi přípustné.

Někteří z tohoto požadavku dovozují, že jednatel je povinen zvolit co nejšetrnější prostředek odvracející nebezpečí, tedy ten, který způsobí co nejmenší škody. Ačkoli by to bylo v souladu s rysem typickým pro krajní nouzi, není tento požadavek zákonem výslovně stanoven a kladl by pravděpodobně velké požadavky na jednajícího, který se může nacházet ve stavu velkého rozrušení.⁸⁶

Pro rozhodnutí, zda bylo možné nebezpečí odvrátit jinak, je podstatné brát v úvahu také to, zda by jiná možnost byla způsobitelná nebezpečí odvrátit včas, tedy ještě předtím, než dojde k poruše chráněného zájmu.⁸⁷ Pro příklad uvádím rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky z roku 1971.

Obviněný se dopustil přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví⁸⁸ kterého se dopustil tím, že vědomě zabil husu patřící jeho sousedovi, čímž mu způsobil škodu 150 Kčs.

Když muž uslyšel ze zahrady křik a nařikání své malé dcery, vyběhl na zahradu a uviděl ji v hejnu hus, které se na ni vrhaly. Ve snaze je odehnat hodil po husách kamenem, přičemž jednu z nich zasáhl a ta krátce na to pošla. Hájil se tím, že poškodit cizí majetek nechtěl a že šlo pouze o nešťastnou náhodu, když jednu z hus zasáhl.

Nalézací soud sice připustil, že jeho jednání bylo lidsky pochopitelné, nicméně šlo o vybočení z mezí krajní nouze, při které vznikla škoda 150 Kčs.

Nejvyšší soud ovšem konstatoval, že podstatou krajní nouze je to, že zde dochází ke střetu různých společenských zájmů, jejichž hodnota se musí vzájemně porovnat. V daném případě šlo o nebezpečí újmy na zdraví dítěte (poštípáním), ale také psychický otřes, což se nedá porovnávat s hodnotou zvířete. Otec v tu chvíli zvolil urychlený způsob jednání – hodil kamenem, aby zbavil dívku hus dříve, než stihne přeběhnout dvorek.

Dle Nejvyššího soudu nelze dovodit, že za daných okolností šlo odvrátit nebezpečí jinak, tak aby bylo možné včas zabránit, aby bylo nařikající dítě poštípáno husami. Ani následek, který

⁸⁶ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Orac, 2003.

⁸⁷ PROUZA, Daniel. Trestní zákoník. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 98–99.

⁸⁸ Zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech, § 3.

nastal, což bylo uhynutí zvířete v hodnotě 150 Kčs, vzhledem k následku, který hrozil, nevyvolává pochyb, že k překročení krajní nouze nedošlo.⁸⁹

3.6 Podmínka proporcionality

Trestní zákoník ve svém § 28 odstavci druhém stanoví, že při odvracení nebezpečí nesmí být způsobený následek zřejmě stejně závažný, nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Tímto požadavkem je vyjádřena podmínka proporcionality, jež spočívá v tom, že nelze připustit porušení zájmu při záchraně zájmu rovnocenného. To by znamenalo, že zájem jednajícího by byl zvýhodňován a došlo by jen k přesouvání újmy na jiného, což je nepřipustné. V takovém případě by bylo možné obětovat cizí život za svůj.⁹⁰

Porovnání hodnoty zájmu ohroženého a zájmu porušeného bude relativně snadné ve chvíli, kdy se bude jednat o zájmy stejného druhu (například při ochraně vlastního majetku bude ohrožen tentýž majetek souseda nebo při ochraně zdraví deseti osob bude ohroženo zdraví jedné osoby).⁹¹ Komplikovanější bude posuzování, pokud proti sobě budou stát zájmy různého druhu. Pomůckou ke stanovení hodnot srovnávaných zájmů lze využít hierarchii nejtýpickejších skupin, jak je vyjádřena v systematické zvláštní části trestního zákoníku. V čele žebříčku sestaveného podle důležitosti je na prvním místě život a zdraví, poté další individuální zájmy a až poté zájmy společenské a skupinové.⁹² Z toho vyplývá, že život a zdraví jsou významnější než škoda na majetku a například bude v pořádku zmocnit se cizího vozidla a neoprávněně jej užít z důvodu záchrany zraněné osoby.

Ne vždy je ale situace tak jednoduchá a závažnost následku je třeba hodnotit individuálně podle okolností případu a intenzity možné poruchy. V některých výjimečných případech bude dokonce možné významnější zájem obětovat pro zájem méně významný (např. drobné zranění by bylo možné obětovat, pokud by se tak odvrátila významná majetková škoda).⁹³

Při posuzování splnění podmínky proporcionality je nutné přihlížet i k okolnostem, během nichž osoba jednala, a to zejména k jejímu rozrušení, naléhavosti situace nebo časové tísni. V praxi je totiž třeba posuzovat nejen skutečný následek, který nastal, ale i subjektivní hledisko jednajícího,

⁸⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71.

⁹⁰ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 655.

⁹¹ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. § 28 [Krajní nouze]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 27.

⁹² KRATOCHVÍL, Vladimír a Pavel ŠTURMA. Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012.

⁹³ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 79

jak se mu situace jevila v době činu (což je vyjádřeno slovy „zřejmě stejně závažný následek...“). Hranice krajní nouze tak nemusí být překročeny, i když se předpoklad jednajícího nakonec nenaplnil.⁹⁴

3.7 Povinnost nebezpečí snášet

Některé osoby mají zvláštní postavení, které může být dáno samotným zákonem, nebo může vyplývat ze smlouvy. Díky tomu mají povinnost určitý druh nebezpečí snášet. Takovými zákony, ze kterých tato povinnost plyne, je např. pro strážníky zákon o obecní policii⁹⁵, pro lékaře zákon o zdravotních službách⁹⁶, dále třeba pro vojáky tato povinnost vyplývá přímo z trestního zákoníku, a to z ustanovení o vojenských trestných činech⁹⁷.

Smlouvou může být zavázán například pracovník ostražky, plavčík nebo osobní ostražka, přičemž jsou povinni snášet jen to nebezpečí, ke kterému se ve smlouvě zavázali.⁹⁸

Povinnost snášet nebezpečí je třeba chápat tak, že osoba, již nebezpečí hrozí, mu musí aktivně čelit a nemůže se mu vyhnout s poukazem na vlastní nebezpečí. Jelínek však uvádí, že v konkrétních situacích může být tato povinnost nepřiměřeně přísná a může vést až k absurdním situacím. Uvádí příklad, kdy se lékař ocitne v situaci, kdy je ohrožen vážnou chorobou. Z nemocnice kvůli zvláštní povinnosti konat nemůže utéct, nemůže se ani zmocnit drahého léku, jenž by jej mohl ochránit. Tím by nastala situace, že by byl majetkový zájem nadřazen životu a zdraví člověka.⁹⁹

⁹⁴ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 656.

⁹⁵ Zákon č. 553/1991 Sb., České národní rady o obecní policii.

⁹⁶ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

⁹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, HLAVA XII – TRESTNÉ ČINY VOJENSKÉ.

⁹⁸ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 653.

⁹⁹ JELÍNEK, Jiří; TEJNSKÁ, Katarína; TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana; PELC, Vladimír; ŘÍHA, Jiří et al. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-236-3, s. 256–258.

3.8 Překročení mezi krajní nouze

O překročení mezi krajní nouze jde v případech, kdy se jednalo o odvracení nebezpečí chráněného zájmu trestním zákoníkem, ale některý z požadavků stanovený zákonem nebyl dodržen.

Teorie i praxe uvádí čtyři případy, které představují vybočení z mezi krajní nouze. Jedná se o exces intenzivní (pachatel způsobil následek zřejmě stejně závažný, nebo závažnější než ten, který hrozil), exces extenzivní (nebezpečí přímo nehrozilo), nebyla dodržena podmínka subsidiarity (nebezpečí bylo možné odvrátit jinak) a jednající měl povinnost nebezpečí snášet. Z toho lze dovodit, že nesplnění kterékoli podmínky stanovené zákonem lze považovat za exces a podmínky a meze se v tomto ohledu dají považovat za synonymum.

Je důležité zmínit i odlišný pohled autorů, kteří tyto pojmy rozlišují. Tito autoři odlišují podmínky konstitutivní, tedy stav krajní nouze nebo nutné obrany vytvářející, od mezi vlastního dovoleného jednání. Podmínky konstitutivní jsou zde chápány jako samotný předpoklad vzniku těchto okolností a nepovažují je jako mez, kterou by bylo možné překročit. Například Vokoun uvádí, že v krajní nouzi a nutné obraně je existence přímo hrozícího nebezpečí nebo útoku základní podmínkou vytvářející samotný stav krajní nouze nebo nutné obrany a možnost v krajní nouzi nebo nutné obraně jednat.¹⁰⁰

Dalším autorem, který s tímto názorem souhlasí je Pelc, který v rámci krajní nouze exces extenzivní a nedodržení povinnosti nebezpečí snášet nepovažuje za exces a tvrdí, že při absenci nouze, která by nastala až v případě naplnění těchto podmínek, nelze překročit její limity, jelikož zde žádné nejsou.

Formulaci v § 28 odstavci druhém trestního zákoníku „Nejde o krajní nouzi, jestliže (...) byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen jej snášet“ považuje za podmínku neexistence povinnosti osoby snášet nebezpečí a v případě, že je zde tato povinnost přítomna, nemá osoba vůbec právo na jednání v krajní nouzi k záchraně svého zájmu.

V případě extenzivního excesu, neboli vybočení z časových mezí, považuje časový aspekt obsažen v samotném pojmu „krajní nouze“, či v samotném spojení „přímo hrozícím nebezpečím“. Časové podmínky jednání z tohoto pojmu nevyplývají, ale jsou přímo jeho součástí. To znamená, že odvracení nebezpečí, které neexistuje, nemůže být excesem.

Dle Pelce je tak za překročení mezi krajní nouze správné považovat pouze exces intenzivní (nedodržení podmínky proporcionality) a nesplnění podmínky subsidiarity.¹⁰¹

¹⁰⁰ VOKOUN, Rudolf. Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 3/1989., s. 63

¹⁰¹ PELC, Vladimír. Krajní nouze v trestním právu. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-530-2. s. 204-205

3.8.1 Exces intenzivní

V případě krajní nouze proti sobě stojí dva zájmy chráněné trestním zákonem, přičemž pro odvrácení nebezpečí jednoho zájmu dojde k obětování zájmu jiného. Tento čin není společensky škodlivý jen za předpokladu, že následek, který byl způsoben odvrácením škody, nebyl zřejmě stejně závažný, nebo dokonce závažnější než ten, který původně hrozil. V tom případě by se jednalo o exces intenzivní, tedy porušení podmínky proporcionality. Nejvyšší soud shledal porušení podmínky proporcionality v následujícím případě.

Těžkým ublížením na zdraví z nedbalosti byl muž uznán vinným poté, co vyhodil z okna svého bytu hrnec s rozpáleným olejem, kde se v tu chvíli bohužel nacházel poškozený.

Muž během přípravy oběda postavil na sporák hrnec s olejem, který nechal bez dororu ohřívat, čímž došlo k jeho vzplanutí. Domníval se, že došlo k naplnění podmínek krajní nouze, jelikož jednání splnilo jak podmínku časovou (nebezpečí zde hrozilo bezprostředně), tak subsidiarity (nebezpečí nebylo možné odvrátit jinak, což potvrdila i zpráva Hasičského záchranného sboru ČR) a rovněž proporcionality (následky vzniklého požáru, který by se mohl rozšířit i do ostatních bytů, by mohly být značné jak na majetku, tak na zdraví ostatních obyvatel domu).

Nalézací soud shledal, že došlo k extenzivnímu excesu (tedy nedodržení časové podmínky), a tudíž překročení mezí krajní nouze.

S tím se Nejvyšší soud neztotožnil, protože jednání bylo nepochybně v době přímo hrozícího nebezpečí. Naopak se ztotožnil s názorem odvolacího soudu, který obviněného jednání rozdělil na dvě části.

Tou první bylo jednání, kdy se rozhodl nebezpečí odvrátit vyhozením oleje z okna, aby tím zabránil rozšíření požáru do ostatních bytových jednotek a ohrožení obyvatel domu, což byl nejlepší možný způsob jednání i podle odborného hasičského vyjádření.

Intenzivní exces, tedy porušení podmínek proporcionality spatřoval v druhé části jednání. Obviněný zkontroloval prostor před oknem jen jednou, tedy nikoli bezprostředně před vyhozením hrnce, a také vykřikl „pozor oheň“ až ve chvíli, kdy jej vyhazoval. Jeho námitka, že se během opětovné kontroly mohl sám popálit a v případě odložení hrnce by mohl vzniknout požár v okolí okna, však neobstála. Obviněný mohl celou cestu od sporáku křičet, že se chystá olej vyhodit nebo prostor pod oknem znovu zkontrolovat, a pokud tak neučinil jen z důvodu, aby se vyhnul popálení

své vlastní osoby, zapříčinil tím následek minimálně stejně závažný, jaký hrozil jemu samotnému. Tím vybočil z mezí krajní nouze a jednalo se o intenzivní exces.¹⁰²

3.8.2 Exces extenzivní

Excesem extenzivním neboli časovým nazýváme situaci, kdy jednání, jež odvracelo nebezpečí, bylo učiněno v době, kdy nebezpečí ještě přímo nehrozilo (hrozí teprve v budoucnu), nebo až poté, co již pominulo. V obou těchto případech bude krajní nouze vyloučena. Nejvyšší soud rozhodoval o dovolání obviněného, uznaného vinným trestným činem neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru.

Obviněný uzavřel přívod vody do bytu poškozené, když se snažil zabránit nájemkyni v užívání automatické pračky s poukazem na nevyhovující elektroinstalaci v pronajatém bytě. Dle něj se jeho jednání mělo posuzovat jako stav krajní nouze, když se snažil chránit své vlastnické právo k nemovitosti a nebezpečí vzniku požáru v domě.

Kromě toho, že pro aplikaci krajní nouze nebyla splněna podmínka subsidiarity (nebezpečí bylo možné odvrátit jinak, například uvedení bytu do stavu, aby vyhovoval podmínkám bydlení, nebo skrze dodavatele elektřiny), upozornil Nejvyšší soud na to, že nebezpečí musí hrozit přímo, bezprostředně. Pokud nebezpečí hrozí teprve v budoucnu, ale nikoli v nejbližší budoucnosti, o případ krajní nouze nejde.

Obviněný nejednal v krajní nouzi a Nejvyšší soud dovolání odmítl jako neopodstatněné.¹⁰³

¹⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1425/2013-29.

¹⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2008, sp. zn. 7 Tdo 686/2008.

3.8.3 Vybočení z požadavku subsidiarity

O vybočení z požadavku subsidiarity se jedná, pokud jednající měl možnost odvrátit nebezpečí jinak. To, zda mohl jednající zvolit jiný způsob řešení nenadálé situace, je třeba posuzovat vzhledem k jeho duševnímu stavu, míře rozrušení ze stavu vyvolaného hrozícím nebezpečím, náhlosti situace, časového prostoru pro rozhodnutí, ale i intelektuálním možnostem jednající osoby. Na druhou stranu překročení hranic okolností vylučujících protiprávnost je společensky škodlivé protiprávní jednání, a proto nelze přehlížet, pokud měl jednající evidentní možnosti, jak se nebezpečí vyhnout.¹⁰⁴ Pokud je možné se například bezpečně ukrýt do domu před rozzuřeným psem, bude jeho zastřelení porušení podmínky subsidiarity. Nejvyšší soud k porušení subsidiarity z roku 2011:

Obviněná byla městským soudem uznána vinnou přečinem maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání poté, co řídila vozidlo, ačkoli nebyla držitelkou řidičského oprávnění. To jí bylo odebráno v roce 2009.

Obviněná tvrdila, že do vozidla nastoupila s úmyslem jej přeparkovat poté, co jí neznámá žena sdělila, že je vozidlo kradeno. Během toho byla zadržena hlídkou Policie ČR. Obviněná se hájila tím, že její jednání spočívalo v ochraně majetku, nevykazuje společenskou škodlivost a splňuje podmínky krajní nouze, z čehož usuzuje, že nemůže být trestně odpovědná.

Nejvyšší soud úvahy o krajní nouzi vyloučil. Kromě toho, že nebylo prokázáno přímo hrozící nebezpečí, obviněná nesplnila podmínku subsidiarity. Bylo jednoznačně prokázáno, že měla možnost odvrátit nebezpečí jiným způsobem než porušením zákazu řízení, například požádáním o pomoc jiné osoby nebo zavoláním hlídky Policie ČR.

Nejvyšší soud rozhodl, že obviněná nejednala ani v krajní nouzi, ani v domnělé krajní nouzi.¹⁰⁵

3.8.4 Jednající měl povinnost nebezpečí snášet

Některé osoby musí určitý druh nebezpečí snášet (ať už z titulu povolání, zaměstnání nebo ze smlouvy), jsou povinny mu čelit, a nemohou se tedy s odkazem na vlastní nebezpečí uchýlit k jednání v krajní nouzi.

¹⁰⁴ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. § 28 [Krajní nouze]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 22.

¹⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 7. 2011, sp. zn. 3 Tdo 862/2011.

Ustanovení o krajní nouzi bylo doplněno o výslovné vynětí těchto osob z dosahu krajní nouze zejména proto, aby nevyloučilo protiprávnost jednání, jež by mohlo být např. zneužitím pravomoci úřední osoby.¹⁰⁶

Nebezpečí musí snášet například hasič při hašení požáru, kdy je ohrožen ohněm a kouřem, policista, který zasahuje proti agresivním fotbalovým fanouškům, nebo lékař v nemocnici, který ošetřuje pacienta a je vystaven nebezpečí vlastní nákazy. Horský vůdce má zase povinnost snášet nebezpečí, když provádí turisty v nebezpečném terénu, ale nemůže je opustit, aby se sám dostal do bezpečí.

Mohou však nastat situace, kdy i po osobách v této specifické kategorii nelze žádat riskování vlastního života, pokud jsou ztráty již nevyhnutelné. Tyto situace neodvratitelně spějí ke škodlivému následku, kterému již nelze zabránit ani za veškerého vynaloženého úsilí. Za těchto okolností se uplatní princip zcela neúčelných obětí. Jako příklad takových zcela neúčelných uvádí Šámal horského vůdce, který přeřízne lano, na němž po zřícení visí lezci, vidí-li, že už se neudrží a zahyne společně s nimi. Podle tohoto principu nebude trestně odpovědný ani hasič, který nevejde do hořícího domu, když vidí, že ten už padá. Rozhodující budou samozřejmě všechny okolnosti případu, zejména schopnosti a možnosti osoby povinné nebezpečí snášet, zda byla ohrožena na zdraví nebo životě a do jaké míry, z čehož se dovodí, zda byl postup v souladu s daným principem zcela neúčelných obětí.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, č. 40/2009 Dz.

¹⁰⁷ ŠÁMAL, Pavel. § 29 [Nutná obrana]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 654–655.

4 Následky překročení mezí krajní nouze a nutné obrany

V předchozích kapitolách byly zmíněny všechny druhy excesů krajní nouze a nutné obrany, jenž mají za následek, že jednání nebude zbaveno protiprávnosti a bude se postupovat podle obecných zásad trestního práva.

V takovém případě je důležité posuzovat především subjektivní stránku trestného činu, jenž charakterizuje psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu.¹⁰⁸ Základní zásadou trestního práva je totiž důsledné uplatňování odpovědnosti za zavinění, na které je vybudována definice trestného činu.¹⁰⁹ Aby mohla být osoba trestně odpovědná, musí jednat zaviněně, a to buď úmyslně, nebo z nedbalosti.

Má-li se jednat o úmyslné jednání, pachatel musí vědět, že následek nastane nebo může nastat a chce jej (úmysl přímý), nebo být alespoň srozuměn s tím, že následek může nastat (úmysl nepřímý). Oproti tomu pachatel, který jedná z nedbalosti tento následek způsobit nechce, ale ví, že může nastat (vědomá nedbalost), nebo o možnosti způsobení následku vůbec neví, ačkoliv o tom vzhledem k okolnostem případu a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl (nevědomá nedbalost). Pokud pachatel o možnosti následku nevěděl, vědět nemusel a ani nemohl, o zavinění se nejedná a nemůže být za tento čin trestně odpovědný.

V případě překročení krajní nouze a nutné obrany vyvstává otázka, zda posuzovat zavinění vzhledem k samotnému excesu, k způsobenému následku nebo k obojímu a tím spíše, pokud tato zavinění budou rozdílná. Vokoun uvádí tři možné způsoby řešení, které přicházejí v úvahu.¹¹⁰

První možností je hodnotit jako rozhodující zavinění k následku, bez ohledu na zavinění k excesu. S tímto řešením se neztotožňuje a upozorňuje, že by vedlo k tomu, že by byl čin, u kterého byly hranice překročeny úmyslně (např. ze msty nebo zlosti) posuzován stejně jako čin toho, který meze překročil z nedbalosti.

Druhá možnost je opačná a rozhodující je zavinění k excesu, na zavinění k následku nebude brán zřetel. Byly-li meze překročeny úmyslně, bude se jednat o úmyslný trestný čin, pokud z nedbalosti, půjde o čin nedbalostní. Ani toto řešení není vhodné, což Vokoun demonstruje na následujícím případě. Občan vidí, že se mu z jeho stromu někdo snaží ukrást jablko a má v úmyslu jej vytrestat. Hodí po něm kamenem, s úmyslem mu ublížit a způsobit tak následek závažnější, než

¹⁰⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0., s. 218

¹⁰⁹ FRYŠTÁK, Marek. Trestní právo hmotné: obecná část. Ostrava: Key Publishing, 2014. ISBN 978-80-7418-221-1., s. 43

¹¹⁰ VOKOUN, Rudolf. Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 3/1989., s. 68

který původně hrozil. Zloděje jablka však trefí do hlavy a usmrtí jej. Podle názoru, že rozhodující je zavinění k excesu a zavinění k následku je nerozhodné, by měl tento občan, ačkoli smrt způsobil nedbalostně, nést odpovědnost za vraždu. Toto řešení by také mělo za následek, že dva pachatelé, přičemž jeden způsobil následek z nedbalosti a druhý úmyslně, by byli oba odpovědní za stejný úmyslný trestný čin.

V poslední možnosti se bude brát v úvahu jak zavinění k excesu, tak zavinění k následku. Případy, kdy bude zavinění k následku i excesu stejného druhu, budou jednoznačné. Sporné však mohou být případy, kdy budou meze překročeny z nedbalosti a následek úmyslně, případně naopak. Obecné principy požadují, aby se u úmyslných trestných činů úmysl vztahoval na všechny znaky skutkové podstaty. Bylo-li tedy zavinění překročení mezí nedbalostní, lze hovořit pouze o deliktu nedbalostním. Stejně se bude přistupovat k situaci, kdy meze byly překročeny nezaviněně. V tom případě nepřichází v úvahu jakákoli odpovědnost (i kdyby následek zaviněn byl). Totožný princip se použije i na situace opačné, kdy k překročení mezí došlo úmyslně, ale následek byl způsoben z nedbalosti.

O úmyslný trestný čin tedy půjde jen v případech, kdy se úmysl vztahuje jak k excesu, tak následku. Správnost použití tohoto řešení potvrzuje i Nejvyšší soud v rámci svého usnesení z roku 2007:

„V případě excesu z mezí nutné obrany je podmínkou trestní odpovědnosti obránce nejen zaviněné překročení mezí nutné obrany, ale jeho zavinění se musí vztahovat též ke znakům příslušné skutkové podstaty, kterou tím naplnil, přičemž nemusí jít o stejnou formu zavinění“.¹¹¹

V případech, kdy pachatel zcela nesplnil podmínky krajní nouze nebo nutné obrany a jednal zaviněně, musí za tento čin nést trestní odpovědnost. Jelikož se ale jednalo o stav krajní nouze nebo nutné obrany blízký, odůvodňující postup dle těchto okolností vylučující protiprávnost, mohlo by být nespravedlivé, ačkoli pachatel nedodržel podmínky ve všech směrech, jej posuzovat stejně jako případy s absencí jakéhokoli nebezpečí nebo útoku.

Níže uvádím několik možností, kterými lze tyto skutečnosti zohlednit a přiměřenost trestu ovlivnit.

4.1 Polehčující okolnost

Polehčující okolnosti jsou demonstrativně vyjmenovány v § 41 trestního zákoníku a jedná se o okolnosti, ke kterým soud přihlédne při zvažování výměry a druhu trestu. U trestání pachatelů

¹¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007

tyto okolnosti představují významný prostředek, jak zohlednit všechny okolnosti případu ve prospěch pachatele.

V ustanovení stanovené „soud přihlédne“ lze interpretovat jako povinnost soudu vzít tyto okolnosti v potaz.¹¹² Pro stanovení druhu a výměry trestu je totiž nezbytnou podmínkou zjistit všechny polehčující (i přitěžující) okolnosti a jejich intenzitu ve vztahu ke všem okolnostem případu včetně osoby pachatele a při rozhodování zohlednit.¹¹³

Zákon vybočení z podmínek krajní nouze a nutné obrany, jakož i dalších okolností vylučujících protiprávnost, privileguje v písmeně g tohoto ustanovení:

„Soud jako k polehčující okolnosti přihlédne k tomu, že pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.“¹¹⁴

Polehčující okolnosti lze uplatnit při ukládání trestu za jakýkoli trestný čin a jakýkoli druh trestu (nejde-li o trestný čin, který už polehčující okolnosti obsahuje ve svých zákonných znacích).¹¹⁵

Toto ustanovení však nelze vztáhnout na situaci domnělé (putativní) obrany, kde by ovšem mohla připadat v úvahu polehčující okolnost spočívající v tom, že byl trestný čin spáchán v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností¹¹⁶, anebo proto, že jednání bylo spácháno pod vlivem hrozby nebo nátlaku.¹¹⁷

¹¹² NOVOTNÝ, František. Trestní právo hmotné. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-651-4.

¹¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 11. 1964, sp. zn. 4 Tz 49/64.

¹¹⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 41, písm. g).

¹¹⁵ PŮRY, František. § 41 [Polehčující okolnosti]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 833.

¹¹⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 41, písm. b).

¹¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 41, písm. d).

4.2 Mimořádné snížení trestu

V případě, že by okolnosti případu způsobily, že by trest odnětí svobody uložený na samé dolní hranici stanovené trestní sazby byl nepřiměřeně přísný a že ochrany společnosti i nápravy pachatele lze dosáhnout i za trestu kratšího trvání, může soud využít ustanovení § 58 – Mimořádné snížení trestu odnětí svobody.¹¹⁸

Pokud pachatel formálně naplní znaky skutkové podstaty trestného činu, ačkoli jeho reálná závažnost je podstatně nižší, než jakou tyto činy obvykle mívají, naše právní úprava nedovoluje soudu jinou možnost než čin posuzovat právě podle ní. Tento zvláštní prostředek tedy může být pro pachatele jedinou cestou, jak nižší závažnost spáchaného činu zohlednit.¹¹⁹

Mimořádné snížení trestu se týká výlučně trestu odnětí svobody (nepodmíněného i podmíněného) a není jej možné použít na jiné tresty. Stejně tak se z logiky věci nepoužije na trestné činy, které nemají stanovenou žádnou spodní hranici.

Případ krajní nouze a nutné obrany je zmíněn v odstavci sedmém, kde se stanovuje, že soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, jestliže pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze nebo nutné obrany.¹²⁰ V tomto případě není rozsah snížení ani limitován odstavcem 4, který stanovuje nepřekročitelnou dolní hranici, která se odvíjí od dolních hranic původních, nesnížených, trestních sazeb.

4.3 Upuštění od potrestání

Ačkoli toto ustanovení výslovně nezmiňuje nutnou obranu ani krajní nouzi, soud může upustit od potrestání pachatele na základě § 46 trestního zákoníku, kdy vysloví jeho vinu, ale místo uložení jakéhokoli trestu stanoví, že se od potrestání upouští.¹²¹ Aby k tomuto mohl přistoupit, je zapotřebí splnit několik podmínek.

První podmínka je, že se musí jednat o přečin, což je zpravidla čin s nižší společenskou škodlivostí. Je to čin, který je buďto nedbalostní, a to bez ohledu na výši jeho trestní sazby, anebo úmyslný trestný čin, jehož horní hranice je stanovena do 5 let.

¹¹⁸ PÚRY, František. § 58 [Mimořádné snížení trestu odnětí svobody]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1088.

¹¹⁹ KALVODOVÁ, Věra. § 58 [Mimořádné snížení trestu odnětí svobody]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2.

¹²⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 58 odst. 7.

¹²¹ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0, s. 256–258.

Dalšími dvěma podmínkami jsou ty, že pachatel tohoto činu lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě.

O lítosti pachatele bude svědčit jeho následné chování po spáchání činu. Může jít o její formální projevení, oznámení činu, náhradu škody, omluvu poškozenému, odstranění následků apod. Doznání se ke spáchání činu je předpokládáno, protože by nemohlo jít o lítost, když se vyžaduje, aby pachatel litoval právě svého trestného činu.

Účinná forma snahy po nápravě může spočívat v nápravě samotného pachatele (zanechání špatných návyků, přerušování styků se společností mající špatný vliv na pachatele), nebo v jeho snaze o odstranění následků způsobených trestným činem. Zákon sice mluví o snaze, nikoli o konkrétním výsledku, ale ten by měl být skutečně dosažitelný, nejen formální, jelikož soud musí ve svém rozhodnutí uvést, v čem konkrétně shledává pachatelovu účinnou snahu po nápravě.¹²²

Poslední podmínkou je závěr soudu, že vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti.¹²³

4.4 Privilegované skutkové podstaty

V trestním zákoníku není žádná privilegovaná skutková podstata, která by se přímo týkala nutné obrany nebo krajní nouze. Mohou ale nastat případy, kdy se na překročení mezí nutné obrany a krajní nouze budou moci použít privilegované skutkové podstaty jiných trestných činů.

První takovou je zabití,¹²⁴ která je privilegovanou skutkovou podstatou k trestnému činu vraždy. Jedná se o úmyslné usmrcení člověka, jehož privilegium spočívá v tom, že osoba, která se tohoto činu dopustila, jednala buďto v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo v jiném omluvitelném hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.

V prvním případě se jedná o emoce silně vystupňované, nedosahující nepřičetnosti, ale velmi výrazné, které vedou ke značnému zúžení vědomí pachatele a oslabení jeho zábran. Jedná se o reakci na mimořádně vypjatou životní situaci, přičemž omluvitelné hnutí mysli zde znamená, že je možno na pachatele hledět s určitou shovívavostí.¹²⁵

Nelze kvalifikovat trestný čin jako zabití, pokud se ho pachatel dopustil jen v důsledku strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli. Je důležité, aby tento podnět

¹²² PÚRY, František. § 46 [Obecné ustanovení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 928, marg. č. 3.)

¹²³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 46.

¹²⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 141.

¹²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2019, sp. zn. 3 Tdo 1138/2019.

způsobil stav silného rozrušení pachatele.¹²⁶ Dále nemůže jít o případy, kdy se jedná o afekt hněvu a vzteku spojených s alkoholem, akt pomsty nebo ze žárlivosti.

Dalším důvodem pro užití této privilegované skutkové podstaty je předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného, přičemž míra takového jednání musí být v poměru k tak významnému chráněnému zájmu, jako je lidský život. Mělo by se jednat o jednání mimořádně zlé, zraňující, ponižující, v příkrém rozporu s morálkou a svědčící o morální zvrhlosti, bezcitnosti a o neúctě poškozeného.¹²⁷

Další privilegovanou skutkovou podstatou je ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.¹²⁸ Tento trestný čin obsahuje dvě základní skutkové podstaty, přičemž první spočívá ve způsobení ublížení na zdraví (odstavec 1) a druhá ve formě těžkého ublížení na zdraví (odstavec 3). Obě skutkové podstaty předpokládají zavinění ve formě úmyslu a existenci privilegujícího důvodu. Úmyslné ublížení na zdraví musí být v případě použití tohoto ustanovení doprovázeno buďto silným rozrušením ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, nebo pohnutkou, kdy pachatel ublíží na zdraví poškozenému v reakci na jeho předchozí zavrženíhodné jednání.¹²⁹ Tyto privilegující důvody se budou posuzovat stejně, jako je tomu v případě zabití.

¹²⁶ ŠČERBA, Filip. § 141 [Zabití]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Praha: C. H. Beck, 2022.

¹²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

¹²⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 146a.

¹²⁹ ŠČERBA, Filip. § 146a [Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Praha: C. H. Beck, 2022.

Závěr

Instituty krajní nouze a nutné obrany zastávají klíčovou pozici v rámci právního systému a společnosti, neboť nesmírně důležitě přispívají k rozlišení mezi protiprávním jednáním a legitimní obranou. Bez nich by se mohlo stát, že osoby, které bránily svůj život, zdraví nebo majetek, by byly trestně stíhány. Oporu v zákoně by neměli ani ti, kdo se ocitnou ve stejné situaci a potřebují pomoc od jiného.

Znalost těchto institutů je zcela klíčová pro každého, neboť se do situací, kdy budeme nuceni se k nim uchýlit, můžeme dostat v běžném životě každý den a každý by měl být informován o svém právu na obranu a ochranu svých zájmů.

Rovněž schopnost rozpoznat rozdíly mezi nutnou obranou a krajní nouzí je zásadní, protože krajní nouze zavazuje osobu dodržovat podmínky subsidiarity a proporcionality, což omezuje možnosti jejího jednání.

V neposlední řadě případy, kdy osoba použije nutnou obranu či krajní nouzi, mohou mít za následek naplnění skutkové podstaty závažných trestných činů, přičemž může být obtížné jednoznačně určit, zda bylo jednání oprávněné a zda byly respektovány stanovené meze. Někteří obránci se osvobozujícího rozsudku dočkali až po několika letech trestního stíhání.

Ustanovení trestního zákoníku shrnutá v několika stručných větách představují jen povrchový pohled na tak důležité instituty, jakými jsou nutná obrana a krajní nouze. Skutečnost, že tyto pojmy jsou mnohem složitější a jejich aplikace komplikovanější, než by se na první pohled mohlo zdát, byla jedním z hlavních důvodů, proč jsem se rozhodla napsat tuto práci. Mým cílem bylo zjistit, jak jsou tyto instituty chápány odbornou literaturou a jak je interpretuje judikatura, neboť právě tato kombinace poskytuje hlubší pohled na jejich význam a aplikaci v praxi.

V první části práce jsem krátce shrnula definici trestného činu a protiprávnosti, jelikož ty jsou stěžejní pro pochopení celé práce. Také jsem zmínila základní znaky všech okolností vylučujících protiprávnost, jimiž jsou kromě nutné obrany a krajní nouze svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně.

V druhé části jsem se detailně zaměřila na nutnou obranu, kde jsem vysvětlila význam všech klíčových pojmů, které se v ustanovení nachází, a následně jsem se zabývala překročením jejích mezí. Využila jsem množství soudních rozhodnutí, abych mohla teoreticky vysvětlené demonstrovat na konkrétních příkladech.

Ve třetí části jsem se věnovala krajní nouzi, kde jsem postupovala obdobně jako v předchozí části. Vysvětlila jsem pojmy a podmínky tohoto institutu s poukazem na rozdílnost od

nutné obrany a následně jsem se věnovala všem druhům excesů, k nimž může při jednání v krajní nouzi dojít.

Ve čtvrté části jsem zmínila důsledky překročení mezí krajní nouze s poukazem na existenci privilegujícího důvodu, kterým právě toto překročení je, a zmínila jsem všechny možnosti zmírnění trestu.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.) k diskusi. Bulletin advokacie, 1994, roč. 1, č. 1, s. 13–19. ISSN 1210-6348.
- FRYŠTÁK, Marek. Trestní právo hmotné: obecná část. Ostrava: Key Publishing, 2014. ISBN 978-80-7418-221-1., str 43
- JELÍNEK, Jiří; TEJNSKÁ, Katarína; TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana; PELC, Vladimír; ŘÍHA, Jiří et al. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-236-3.
- JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-576-0.
- JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-395-7.
- KALVODOVÁ, Věra. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Praha: C. H. Beck, 2022.
- KRATOCHVÍL, Vladimír a Pavel ŠTURMA. Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva: trestní právo hmotné. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3.
- KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. Bulletin advokacie, 1998, roč. 5, č. 10, s. 49–55. ISSN 1210-6348.
- KUCHTA, Josef. K některých aktuálních a nadčasových problémům okolností vylučujících protiprávnost v čs. trestním právu. In: FRYŠTÁK, Marek, Jan PROVAZNÍK a Jiří VALDHANS. (eds). Dny práva 2015 – Days of law 2015. Brno: Masarykova Univerzita, 2016, s. 166–174. ISBN 978-80-210-8201-4.
- KUCHTA, Josef. Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5.
- LATA, Jan. Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.
- NOVOTNÝ, František. Právo na sebeobranu. Praha: LexisNexis, 2006. ISBN 80-86920-10-0. s. 43
- NOVOTNÝ, František. Trestní právo hmotné. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-651-4.
- PELC, Vladimír. Krajní nouze v trestním právu. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-530-2.
- PROUZA, Daniel. Trestní zákoník. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-187-1.
- PROUZA, Daniel. Trestní zákoník (EZJ). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.
- PÚRY, František. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 833. ISBN 978-80-7400-893-1.
- PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. Trestněprávní revue, 2007, roč. 6, č. 8, s. 230–235. ISSN 1213-5313.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Orac, 2003. ISBN 80-86199-74-6.

ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwers, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 646. ISBN 978-80-7400-893-1.

ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 10.

VOKOUN, Rudolf. Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 3/1989

Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, č. 40/2009 Dz.

2. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 317/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15.

Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 18. 12. 2019, sp. zn. 1 T 26/2018.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 11. 1964, sp. zn. 4 Tz 49/64.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 1. 1967, sp. zn. 4 Tz 101/66.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 24. 2. 1987, sp. zn. 7 Tz 9/87.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 4. 1990, sp. zn. 11 To 27/90.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 1969, č. j. 7 Tz 67/69.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 Tdo 272/2006.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 2. 2021, č. j. 8 As 380/2018-31.

Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 17. 9. 2018, č. j. 30 T 111/2017-186.

Rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 19. 6. 2006, sp. zn. 22 T 62/2005.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. 1 To 55/93.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. 3. 2019, č. j. 9 To 454/2018-233.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 To 62/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 3. 2008, sp. zn. 6 Tdo 339/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1425/2013-29.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2008, sp. zn. 7 Tdo 686/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2020, sp. zn. 3 Tdo 831/2020-1037.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 7. 2011, sp. zn. 3 Tdo 862/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2007, sp. zn. 8 Tdo 257/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2020, sp. zn. 3 Tdo 1500/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2008, sp. zn. 5 Tdo 1490/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 230/2009.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. 11 Tdo 1376/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2005, sp. zn. 8 Tdo 573/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2016, sp. zn. 7 Tdo 272/2016-20.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1069/2020.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2006, sp. zn. 6 Tdo 1594/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1014/2015-33.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1337/2015-41.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2019, sp. zn. 5 Tdo 1121/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2019, sp. zn. 3 Tdo 1138/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019, sp. zn. 6 Tdo 984/2019.
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 4. 2020, sp. zn. 7 To 30/2020.
Veřejný ochránce práv, zn.: 4828/2020/VOP/JMA, č. j.: KVOP-53217/2020.
Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. Pls 5/65.

3. Seznam použitých internetových zdrojů

GAWRON, Tomáš. Nutná obrana II: Útok, útočník a pomoc v nutné obraně. In: Zbrojnice.com [online]. 17. 2. 2020 [cit. 2023-09-09]. Dostupné z: <https://zbrojnice.com/2020/02/17/nutna-obrana-ii-utok-utocnik-a-pomoc-v-nutne-obrane/>

GAWRON, Tomáš. Monitoring nutné obrany #11 – Šlapanice u Brna, 2017 [nutná obrana amanta v průběhu vykazování z obydlí rodinným příslušníkem děvčete]. In: Zbrojnice.com [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2023-09-09]. Dostupné z: <https://zbrojnice.com/2021/04/08/monitoring-nutne-obrany-11-slapanice-u-brna-2017-nutna-obrana-amanta-v-prubehu-vykazovani-z-obydli-rodinnym-prislusnikem-devcete/>

4. Seznam použitých právních předpisů

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, Čl. 39

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech.

Zákon č. 553/1991 Sb., České národní rady o obecní policii.

Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky.

Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu).

Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá instituty nutné obrany a krajní nouze, zařazenými mezi okolnosti vylučující protiprávnost. Účelem obou těchto institutů je zbavit trestnosti jednání, které odvrací nebezpečí hrozící zájmům chráněným trestním zákoníkem za situací, kdy stát prostřednictvím svých orgánů tuto úlohu neplní, nebo plnit nemůže.

Cílem práce je vymezit podmínky a meze obou institutů a důsledky jejich překročení, přičemž důraz je kladen na konkrétní případy z rozhodovací praxe soudů.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř částí.

První část se věnuje pojmům trestného činu a protiprávnosti, které jsou klíčové pro pochopení celé problematiky. V této části jsou poté stručně shrnuty všechny okolnosti vylučující protiprávnost.

Druhá, nejobsáhlejší část práce, se podrobně věnuje nutné obraně. Vysvětluje jednotlivé pojmy a podmínky dané ustanovením o nutné obraně, přičemž je kladen důraz na překročení jejich mezí. Jsou zmíněny druhy excesů, které mohou nastat, a pro lepší pochopení čtenáře jsou demonstrovány na konkrétních soudních rozhodnutích.

Třetí část je věnována krajní nouzi, kde bylo postupováno obdobným způsobem jako v předchozí části. Pozornost je nejdříve zaměřena na rozbor jednotlivých podmínek, poté jsou popsány všechny druhy excesů, k nimž může při jednání v krajní nouzi dojít.

Poslední část je společná pro nutnou obranu a krajní nouzi, v níž jsou zmíněny důsledky překročení jejich mezí.

Klíčová slova: krajní nouze, nutná obrana, exces

The Concept and Legal Consequences of Self-defence and Necessity Limit Excess

Abstract

The diploma thesis deals with the institutions of self-defence and necessity included into the justification. The purpose of both these institutions is to deprive of culpability such an activity that averts a danger threatening the interests protected by the penal code under such circumstances where the state fails to fulfil its task or is unable to fulfil it through its bodies.

The aim of the thesis is to classify the conditions and limits of both institutions and the consequences of their excess, whereas the accent is placed on particular cases from the practice of the courts.

The diploma thesis is divided into four parts.

The first part deals with the concepts of a criminal act and unlawfulness, that are essential for understanding the issue as the whole. This part then summarises concisely all the circumstances of the justification.

The second, most extensive part of the thesis, deals in details with self-defence. It explains the individual concepts and the conditions given by the self-defence provisions, whereas the accent is placed on the excess of their limits. Various excess limits are mentioned, which are probable to happen; for better understanding, they are illustrated by the concrete court decisions.

The third part is devoted to necessity; there was the identical method used as in the previous part. The attention is focused firstly on an analysis of individual conditions, then all kinds of excess are described that might occur during the use of necessity.

The last part deals both with self-defence and necessity and the consequences of overstepping their limits are mentioned.

Key words: Necessity, self-defence, excess